

Sinj i Cetinska krajina u dječjoj književnosti

Mravak, Nikolina

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:750497>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru
Odjel za nastavničke studije u Gospiću
Sveučilišni integrirani prijediplomski i diplomski studij
Učiteljski studij u Gospiću

Nikolina Mravak

Sinj i Cetinska krajina u dječjoj književnosti

Diplomski rad

Gospić, 2024.

Sveučilište u Zadru
Odjel za nastavničke studije u Gospiću
Sveučilišni integrirani prijediplomski i diplomski studij

Sinj i Cetinska krajina u dječjoj književnosti

Diplomski rad

Student/ica:

Nikolina Mravak

Mentor/ica:

izv. prof. dr.sc. Sanja Vrcić-Mataija

Gospić, 2024.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Nikolina Mravak**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Sinj i Cetinska krajina u dječjoj književnosti** rezultat mogea vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mogea rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mogea rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Gospić, 27. ožujka 2024.

SAŽETAK:

Sinj i Cetinska krajina u dječjoj književnosti

Na odabranim žanrovima dječje književnosti, vezanima uz prostor Sinja i Cetinske krajine, u diplomskom se radu interpretiraju poetičke značajke kroz prizmu zavičajnosti: od tematike, motiva i likova, preko autorskog kriterija do načina na koji govor Sinja i Cetinske krajine sukreira poetiku pripadajućeg književnog opusa. Uvodni dio diplomskog rada zemljopisno pozicionira Sinj i Cetinsku krajinu, potom slijede poglavlja vezana uz povijesna i obilježja jezičnog idioma pripadajućeg prostora. U središnjem se dijelu diplomskog rada donosi pregled i interpretacija odabranih proznih književnih djela dječje književnosti, pri čemu neka od njih nadilaze sustav dječje književnosti, a u kojima se tematizira prostor Sinja i Cetinske krajine ili su im autori podrijetlom iz navedenog područja. Književnoteorijskom interpretacijom obuhvaćene su slikovnice, bajke, legende, predaje i druge priče različite poetike. Analizirani su jezik, književni prostor, likovi, tradicija i kultura Sinja i Cetinske krajine ugrađeni u prozne žanrove dječje književnosti. Najveći dio odabranih književnih tekstova realiziran je zavičajnim idiomom, a manji je napisan jezičnim standardom.

KLJUČNE RIJEČI: dječja književnost, zavičajnost, književne vrste, Sinj i Cetinska krajina

SUMMARY:

Sinj and the Cetina Region in children's literature

In the selected genres of children's literature related to the area of Sinj and the Cetina region, the thesis interprets poetic features through the prism of regionalism: from themes, motifs, and characters, to the author's criteria and the way in which the speech of Sinj and the Cetina region contributes to the poetics of the corresponding literary corpus. The introductory part of the thesis geographically situates Sinj and the Cetina region, followed by chapters related to the historical and linguistic characteristics of the respective area. The central part of the thesis provides an overview and interpretation of selected prose literary works of children's literature, some of which transcend the children's literature system, and in which the space of Sinj and the Cetina region is thematized or their authors originate from the mentioned area. Picture books, fairy tales, legends, myths, and other stories of various poetics are covered by literary-theoretical interpretation. The language, literary space, characters, tradition, and culture of Sinj and the Cetina region embedded in the prose genres of children's literature are analyzed. The majority of the selected literary texts are realized in the regional dialect, while a smaller portion is written in the standard language.

KEYWORDS: children 's literature, regionalism, literary genres, Sinj and the Cetina Region

Sadržaj

1. UVOD.....	1
2. GRAD SINJ	3
3. KRATKA POVIJEST SINJA	4
4. ZNAČAJNE ZNAMENITOSTI SINJA	5
4.1 Tvrđava Stari grad.....	5
4.2 Crkva Čudotvorne Gospe Sinjske.....	5
4.3 Kamičak.....	6
4.4 Alkarski dvori	6
5. GOVOR SINJA.....	7
6. ZAVIČAJNOST I DJEČJA KNJIŽEVNOST	8
7. SINJ U DJEČJOJ KNJIŽEVNOSTI	11
8. SLIKOVNICA	13
8.1 Sinjske zavičajne slikovnice	15
8.1.1 Nikola Pulić i Miljenko Romić: <i>Sinjska alka</i>	15
8.1.2 Daria Domazet, Anđela Vrca i Petar Radović: <i>Liskan u božićnoj avanturi</i>	16
8.1.3 Daria Domazet, Anđela Vrca i Alira Hrabar Oremović: <i>Tajna vilinskih suza</i>	17
8.2 Kulturno društvo Trilj: Tragom turskih teftera.....	18
8.3 Učiteljice Ana Čaleta i Antonija Marasović i učenici 2.a razreda OŠ Trilj: Legenda o Nutjaku	19
8.4 Ibrahim Agačević i Zoran Perdić Lukačević: Priča o Gaju Laberiju.....	21
9. BAJKA	23
9.1 Sandra Vukušić i Anita Jakelić-Bačić: Predikat ću ti nešto tvoje.....	24
9.2 Marijan Sikirica: Kestenka	26
10. DJEČJE PRIČE	28
10.1 Marija Šarac: Crni ovan	28
10.2 Ni u drvo ni u kamen.....	29

10.3	Crvene stine	31
11.	PREDAJE I LEGENDE SINJSKE I CETINSKE KRAJINE	32
11.1	Predaje Sinjske i Cetinske krajine.....	32
11.2	Legende Sinjske i Cetinske krajine	36
12.	ZAKLJUČAK.....	40
	LITERATURA.....	42

1. UVOD

Dječja književnost čini značajan dio književnog korpusa. Ona ima važnu ulogu u djetinjstvu jer dijete prve susrete s književnim stvaralaštvom ostvaruje kroz književna djela namijenjena djeci. Dječja književnost usmjerena je na poticanje mašte, edukaciju, razvijanje osjećaja, gradnju ličnosti i dr. kroz različite likove, događaje i situacije koje se pojavljuju u književnim dijelima namijenjenima mlađem naraštaju.

Dio književnog korpusa namijenjenog djeci čini i zavičajna književnost. Kroz zavičajna književna djela djeca se upoznaju s kulturom, odnosno identitetom određene regije. Taj se identitet očituje kroz običaje, način života, način ponašanja, reakcije u određenim situacijama, vjerovanjima, jezik, odnosno sve ono što jednu regiju čini specifičnom i na temelju čega se ona razlikuje od neke druge regije.

U ovom se diplomskom radu predstavlja dječja književnost Sinja i Cetinske krajine. Proučavaju se književne vrste i poetika književnih djela koja pripadaju slikovnicama, bajkama, predajama i legendama te tematiziraju Sinj i Cetinsku krajinu. Rad predstavlja prozna djela koja prikazuju Sinj i Cetinsku krajinu kroz brojne zavičajne motive i jezik. Izvan istraživačkog korpusa su književna djela koja pripadaju poeziji, pripovijetkama i romanima.

Uz navedeno, na temelju zavičajnog kriterija moguće je uključivati pisce koji su rođeni u određenom kraju ili su u određenom kraju proveli dulji životni vijek (Grahovac-Pražić i Vrcić-Mataija, 2012). To ukazuje na dva kriterija koja se koriste u ovom diplomskom radu za određivanje zavičajnosti. Kroz tematizaciju prostora Sinja i Cetinske krajine u diplomskom radu se govori o zavičajnom izričaju, značajnim lokalitetima u kojima se odvija radnja, likovima koji se tijekom vremena spominju u Sinju i Cetinskoj krajini te su obrađeni i u dječjoj književnosti, kulturi i običajima.

Brojni se autori iz Sinja i Cetinske krajine u svojem književnom stvaralaštvu bave tradicijom i zavičajnošću. Predmet diplomskog istraživanja je dio autora iz Sinja i Cetinske krajine koji su napisali književna djela namijenjena djeci.

Uvodni dio diplomskog rada bavi se kontekstualizacijom Sinja i Cetinske krajine, odnosno značajnih lokaliteta koji se književno tematiziraju i govora Sinja i Cetinske krajine u kojemu se realizira dio odabranog opusa. Središnji dio diplomskog rada prikazuje književno-teorijsku interpretaciju različitih djela koja pripadaju proznim žanrovima i tematiziraju Sinj i

Cetinsku krajinu (kroz kulturnu baštinu, idiom, likove, prostorne lokalitete). Predmet diplomskog rada uključuje prozna djela namijenjena djeci i mladima. U središnjem dijelu diplomskog rada prikazane su sljedeće književne vrste iz Sinja i Cetinske krajine: slikovnice, bajke, legende i predaje.

Predmetna zavičajna književna djela namijenjena djeci i mladima odabrana su kako bi se ukazalo na značajan korpus zavičajne književnosti u Sinju i Cetinskoj krajini te kako bi se naglasila važnost tog korpusa u kontekstu cjelokupne književnosti Sinja i Cetinske krajine, ali i u kontekstu cjelokupne nacionalne književnosti. Osim što navedeni književni korpus ima književnu vrijednost, njegova se vrijednost očituje i kroz jezične odlike.

2. GRAD SINJ

Na 320 metara nadmorske visine u samom srcu Dalmatinske zagore smjestio se grad Sinj. Pripada Splitsko-dalmatinskoj županiji te je geografsko, kulturno, povijesno i gospodarsko središte Sinjske i Cetinske krajine. Ovaj kraj okružen je brojnim planinama kao što je Kamešnica na sjeveroistoku, Dinara na sjeveru, Svilaja na zapadu, a planina Mosor na jugu koja sam grad Sinj razdvaja od jadranskog dijela. Prema zadnjem Popisu stanovništva iz 2021. u Sinju živi ukupno 23 452 stanovnika¹. Ukupno 14 prigradskih naselja administrativno pripadaju gradu Sinju. Za popularizaciju grada ponajviše je zaslužna viteška igra Sinjska alka koja se organizira u čast pobjede sinjskih vitezova nad osmanlijskom vojskom. Bitno je i spomenuti zaštitnicu Sinja, Čudotvornu Gospu Sinjsku koja je prema legendi obranila Sinj od neprijateljske vojske. Danas je Sinj sve popularnija turistička destinacija, posebno zbog svoje kulturne baštine i blizine brojnih prirodnih ljepota.

¹ <https://dzs.gov.hr/vijesti/objavljeni-konacni-rezultati-popisa-2021/1270> pristupljeno 20.05.2023.

3. KRATKA POVIJEST SINJA

Brojni arheološki nalazi svjedoče o naseljenosti cetinskog kraja još od prapovijesti. Mnoga otkrića od kraja brončanog doba pa sve do njegove sredine povezana su s tzv. cetinskom kulturom. Povoljan pozicija, špilje, nadmorska visina te plodno tlo pozitivno su djelovali na razvoj poljoprivrede i stočarstvu na padinama. Pleme Delmati smatraju se starosjediocima na ovim prostorima. Unatoč dugom opiranju rimskoj vlasti velik broj njihovih ustanaka ugušeni su u krvi. Početkom 7. stoljeća Hrvati se doseljavaju u Dalmaciju iz Bijeke Hrvatske (rijeka Wistula, Poljska). Arheološki nalazi iz 7. do 9. stoljeća dokazuju da je kršćanstvo prihvaćeno preko Franaka. Prve države, hrvatske kneževine i kasnije kraljevine nastale su u razdoblju tijekom kojeg je Sinj bio sjedište u Cetinskoj županiji. U to je vrijeme Sinj bio utvrđeni grad. Jačanjem moći knezova nastaje Cetinska kneževina u vlasništvu knezova Šubića, a 1345. godine u posjedu knezova Nelipića.²

Usprkos brojnim osvajanjima, Turci su u siječnju 1513. godine željeli osvojiti Sinj, ali se on uspio obraniti zahvaljujući rijeci Cetini. Iste godine Sinj ipak pada u ruke turske vlasti. Godine 1686. Venecija je osvojila Sinjsku tvrđavu, a otpor Turaka bio je u potpunosti skršen. U ponovnom turskom napadu od 7. do 14. kolovoza gađene su zidine sinjske tvrđave. Junački branitelji odbili su turski napad i pružili nadljudski otpor, a Turci zatim napuštaju Cetinsku krajinu. (Vrgoč, 2009: 66-78)

Sve do 1797. godine Sinj je bio pod upravom mletačkog providura. Nakon toga dolazi pod austrijsku vlast (do 1918.) i nakratko pod vlast Francuske. Nakon Kraljevine SHS, Kraljevine Jugoslavije, NDH, talijanske okupacije, komunističke Jugoslavije, Sinj je konačno na kraju pripao samostalnoj i suverenoj Republici Hrvatskoj.³

² <https://www.visitsinj.hr/hr/vodic/sinj/povijest> pristupljeno 20.5.2023.

³ <https://www.visitsinj.hr/hr/vodic/sinj/povijest> pristupljeno 20.5.2023.

4. ZNAČAJNE ZNAMENITOSTI SINJA

Zavičajne znamenitosti Sinja dio su i dječje književnosti. One imaju značajan utisak na dječju književnost, posebno zavičajnu. Sinjske lokacije prikazane u nastavku ovog poglavlja su odabrane jer se diplomski rad bavi dječjom zavičajnom književnošću sinjskog područja. Referentni toposi književno su obrađivani te imaju veze s diplomskim radom.

4.1 *Tvrđava Stari grad*

U povijesti grada Sinja važnu ulogu je odigrala Tvrđava Stari grad. Nakon što su prošla stoljeća opiranja osvajačima i dan danas ova stara tvrđava gleda na sinjsku varoš. Među Sinjanima poznatija je pod nazivom Grad. Crkvice koja se nalazi na gradu danas je simbol je odanosti, zavjeta i čvrstog saveza. Sagrađena je 1887. godine. Sinjani su, kao štovatelji Gospe Sinjske, na Gradu podigli brončani kip Gospe Sinjske 2008. godine. Od podnožja do same crkvice nalazi se 14 postaja Križnoga puta, a sama tvrđava Stari grad i groblje zaštićeni su Ministarstva kulture Republike Hrvatske.⁴

4.2 *Crkva Čudotvorne Gospe Sinjske*

Crkva Čudotvorne Gospe Sinjske sagrađena je na glavnom trgu u Sinju, a građena je 13 godina. Unatoč brojnim potresima kao i ratovima zadržala je svoj izvorni izgled sve do danas. Upravo zbog čega je ova crkva prepoznatljiva je sama Gospa Sinjska koja zauzima središnje mjesto u samoj crkvi. Prema legendi, upravo je ona spasila Sinj da ne padne pod tursku vlast. U čast tome njezina slika okrunjena je zlatnom krunom. 2009. godine crkva je posvećena na sam blagdan Uzašašća, kao i novi oltar i Gospin kip u samostanskom dvorištu. Kao zaštićeno kulturno dobro crkva i samostan upisani su u Registar kulturnih dobara Ministarstva kulture Republike Hrvatske.⁵

⁴ <https://www.visitsinj.hr/hr/sto-vidjeti/znamenitosti/tvrđjava-grad> pristupljeno 20.5.2023.

⁵ <https://www.visitsinj.hr/hr/sto-vidjeti/znamenitosti/crkva-cudotvorne-gospe-sinjske> pristupljeno 20.5.2023.

4.3 *Kamičak*

Ovaj slikoviti simbol grada Sinja smješten je u gradskoj jezgri. Na istoimenom brežuljku 1712. godine sagrađena je utvrda zvjezdolika tlocrta, a sagradili su je graditelji Jakov Cincidela i Ignacije Macanović. Kula se nalazi na samoj utvrdi te se koristila za promatračke potrebe. Na kuli je smješten sat koji na puni sat otkucava točno vrijeme, a prije punog sata zvonu 3 minute, dok je na samom vrhu kule brončano zvono. Danas je pošumljen borovima i obzidan. Kamičak je dobio 1890. godine takav izgled.⁶

4.4 *Alkarski dvori*

Ova utvrda u obliku četverokuta sagrađena je 1760. godine. Izvorna namjena bila joj je vojarna gdje je bila smještena hrvatska konjica. Kroz povijest pružala je smještaj vojskama koje su bile na području Sinja. Ponajviše su to bile francuska i austrijska vojska kada su dvori za vrijeme njihova boravka nadograđeni dvokatnom vojarnom za domobranstvo. Njihova rekonstrukcija započela je 2007. godine kada se gradi i Muzej Sinjske alke u samim prostorima dvora. Alkarski dvori su danas zaštićeno kulturno dobro Ministarstva kulture Republike Hrvatske.⁷

⁶ <https://www.visitsinj.hr/hr/sto-vidjeti/znamenitosti/kamicak> pristupljeno 20.5.2023.

⁷ <https://www.visitsinj.hr/hr/sto-vidjeti/znamenitosti/ostale-znamenitosti> pristupljeno 20.5.2023.

5. GOVOR SINJA

Govor na području Sinja odražava lokalitet predmetnog područja. Kroz navedeni govor može se spoznati i dječja književnost i zavičajni idiom Sinja. Sinjski govor je karakterističan i razlikuje se od ostalih govora u Dalmaciji. Ubraja se u skupinu zapadnih ikavskih novoštokavskih govora, a pripada zapadnom dijalektu, pozicioniran unutar granica štokavskog narječja, zapadno od rijeke Cetine. (Danilović, 2011.) Ikavski refleks jata odnosi se na jezični fenomen u ikavskim dijalektima južnoslavenskih jezika, posebno u hrvatskom, bosanskom i crnogorskom te podrazumijeva promjenu vokala "e" u "je" ispred suglasnika "j" (npr. "lj", "nj", "ć", "đ").

Ikavski refleks jata je temeljna vokalna karakteristika novoštokavskog ikavskog dijalekta te je ona prisutna u Dalmatinskoj zagori. U Dalmatinskoj zagori dolaze primjeri kao: bičva, čovik, dite, rič.“ (Lisac, 2008.)

Sinjski govor uvrštava se u zapadne novoštokavske ikavske govore. Za predmetne govore je tipično da se na području nastavaka i nepromjenjivih riječi -m zamjenjuje sa -n. Također, umjesto -o dodaje se nastavak -ja. Uz navedeno, -h je gotovo u potpunosti iskorijenjeno ili se zamjenjuje drugim slovom. U zapadnim su govorima poprilično česte vokalne redukcije. Na fonološkoj razini vokalizam je peteročlan. Karakterističan je i prelazak ž u r. Također, fonem f (u tuđicama i onomatopeji) je izjednačen sa j. Budući da se u govoru izostavlja -i, infinitivi glagola su krnji, primjerice, kleknut, molit, poč. (Jagnjić, 2020.)

U govoru Sinja česta je upotreba riječi šta, ali također rabi se i riječ šća. Treba istaknuti da je novoštokavski ikavski dijalekt ujedno i šćakavski (npr. šćap, pušća), ali i štakavski (klišta, gušterica). To ukazuje da se dijeli na dva poddijalekta. U Dalmatinskoj zagori je prisutna predmetna podjela. (Lisac, 2008) U samom Sinju i u Otoku kod Sinja upotrebljava se i št i šć. Kao što Lisac (2008) navodi, govori Dalmatinske zagore jako su tipični hrvatski idiomi štokavskog narječja. Sve u svemu govor Sinja je duboko ukorijenjen u ovu sredinu, što doprinosi posebnom šarmu i autentičnosti ovog grada.

6. ZAVIČAJNOST I DJEČJA KNJIŽEVNOST

Djetinjstvo je posebno specifično razdoblje u razvoju svakog djeteta. Ono najčešće određuje cjelokupni djetetov razvoj. Čovjek svoj osobni odnos prema zavičaju počinje razvijati već u najranijem djetinjstvu kako u okruženju obitelji, tako i u široj društvenoj zajednici. Zavičaj se može shvatiti kao geografsko područje na kojem je netko rođen i na kojem je odrastao. Osim razumijevanja zavičaja na taj način, on se može shvatiti i kao mjesto sigurnosti i poradi toga se to mjesto ne bi trebalo napuštati. U emocionalnom smislu zavičaj je u samom čovjeku i njega čovjek stvara tijekom cijelog svojeg životnog vijeka. Sva ova shvaćanja zavičaja ukazuju na to da se pod zavičajem misli na čvrsto mjesto koje je smjernica čovjeku tijekom cijelog života. Može se reći da je zavičaj ishodište, ali i mjesto u koje se vraća. Zavičaj koji čovjek nosi u sebi daje smisao njegovim djelima. (Halačev 2013)

Zavičajna književnost može se razmatrati i u smislu dječje književnosti. Izraz zavičajna književnost odnosi se na književna djela koja tematiziraju, opisuju ili su povezana s određenim zavičajem ili lokalnim prostorom. Zavičaj može biti ruralno ili urbano područje, regija, grad ili selo, a književnost koja se bavi ovim prostorima ima cilj očuvati, istraživati ili interpretirati specifičnosti određenog mjesta. Zavičajna književnost često naglašava lokalnu kulturu, tradiciju, jezik, običaje i specifičnosti života na određenom području (Brešić, 2004). Ovo književno područje može obuhvatiti različite žanrove, uključujući prozu, poeziju i dramu. Pisac koji se bavi zavičajnom književnošću izražava svoju povezanost s mjestom iz kojeg dolazi te prenosi autentičnost i posebnosti svojeg zavičaja kroz književni izričaj.

Zavičajnost u dječjoj književnosti ima nekoliko ključnih aspekata:

- Lokalni kontekst: književna djela koja ističu zavičajnost obično su postavljena u određeni lokalni okoliš. To može uključivati geografske značajke, prirodne ljepote, urbanu ili ruralnu atmosferu te specifičnosti lokalne zajednice.
- Kulturna tradicija: zavičajna književnost često naglašava kulturnu tradiciju i običaje specifične za određeni zavičaj. To uključuje folklor, lokalne legende, mitove, pjesme i druge kulturne elemente.
- Regionalni dijalekt ili jezik: pisci koji žele naglasiti zavičajnost ponekad koriste regionalni dijalekt ili poseban jezik karakterističan za određeno područje. To može pridonijeti autentičnosti i povezanosti s lokalnim identitetom.

- Likovi povezani sa zavičajem: junaci priča u zavičajnoj književnosti često su likovi čiji životi, avanture ili izazovi čvrsto odražavaju stvarnost ili mitologiju određenog zavičaja.
- Edukativni aspekti: osim pripovijedanja priča, zavičajna književnost može imati i edukativnu ulogu. Djeca kroz ova djela mogu učiti o svojoj lokalnoj povijesti, tradiciji i kulturnom nasljeđu.

Zavičajna književnost se može razmatrati i u kontekstu podrijetla autora kao i u kontekstu duljeg vremenskog perioda koji su autori proveli na nekom području. U tom kontekstu, zavičajna književnost tematski ne mora biti povezana s određenim prostorom i tematski ne mora obrađivati pojedinosti vezane uz određeni prostor. Podrijetlo ili provođenje duljeg vremenskog perioda na nekom području utječe na identitet pojedinca, a u tome nisu izuzetak ni književnici te posljedično u većoj ili manjoj mjeri oblikuje i samo književno stvaralaštvo.

Zavičajna književnost može imati značajan kulturni i socijalni utjecaj, pridonoseći očuvanju kulturne baštine i identiteta određenog mjesta. Osim toga, može poslužiti kao sredstvo povezivanja čitatelja s lokalnim okruženjem te pružiti uvid u specifičnosti i posebnosti određenog kraja.

Hrvatska zavičajna književnost obuhvaća književna djela koja se bave specifičnostima i karakteristikama hrvatskih regija, gradova, sela ili krajeva. Ova književnost ističe kulturne, povijesne, društvene i jezične osobitosti određenog zavičaja unutar Hrvatske (Bežen, 2005). Pisac koji se bavi hrvatskom zavičajnom književnošću istražuje identitet, tradiciju i svakodnevni život ljudi na određenom području. Primjeri hrvatske zavičajne književnosti mogu uključivati priče o lokalnim običajima, folkloru, povijesti, prirodnom okolišu ili mogu uključivati portretiranje života u ruralnim ili urbanim sredinama diljem Hrvatske.

Zavičajna dječja književnost uključuje književna djela namijenjena djeci koja istražuju specifičnosti i karakteristike određenog zavičaja. Zadaća zavičajne dječje književnosti je povećati razumijevanje i povezanost djece s lokalnim okruženjem. (Marušić, 2012.) Pisci koji se bave zavičajnom dječjom književnošću pokušavaju prenijeti posebnosti i vrijednosti svog zavičaja kroz priče prilagođene dječjoj publici. Tema zavičajne dječje književnosti mogu uključivati lokalne običaje, tradiciju, povijest, prirodne ljepote i svakodnevni život na određenom području. Zavičajna dječja književnost može pridonijeti edukaciji djece o vlastitoj kulturi i zajednici te potaknuti razumijevanje i poštovanje različitosti među djecom. Književnici

koji pišu zavičajnu dječju književnost često koriste jednostavan jezik i živopisne ilustracije kako bi privukli pažnju djece i olakšali im razumijevanje tematike.

U dječjoj književnosti zavičajne teme su se tijekom povijesti često obrađivale u svim književnim vrstama gdje su bile prikazivane kao prostor u kojem se traga, ali i kojem se vraća. Prikazivane su kao prostor u kojem se čuva zavičajni jezik. To su mjesta gdje se povezuje s mitskim bićima. Tim su mjestima, pod emocionalnim dojmom, književnici rado pribjegavali jer su to mjesta koja su dio njihove kulture i identiteta, odnosno njihove povijesti. (Vrcić-Mataija i Troha, 2016)

7. SINJ U DJEČJOJ KNJIŽEVNOSTI

Književna topografija u dječjoj književnosti odnosi se na način na koji pisci opisuju prostor, lokacije i okoliš unutar svojih književnih djela za djecu. To uključuje opisivanje fikcionalnih ili stvarnih mjesta, gradova, sela, šuma, planina ili bilo kojeg drugog prostora. Književna topografija doprinosi stvaranju živopisnog okruženja unutar književnog narativa što može pomoći čitateljima, odnosno djeci da se bolje povežu s radnjom i likovima. Vrcić-Mataija i Troha (2016) navode da prostor ima vrlo značajnu ulogu u hrvatskoj dječjoj književnosti. Iako je dječja književnost općenito često prostorno određena, u Republici Hrvatskoj su različita kulturno-povijesna događanja u pojedinim regijama utjecala i na pristup književnika iz različitih regija dječjoj književnosti. Utjecaj prostora na dječju književnost može se razmatrati kroz jezične elemente, tematiku, žanrove, interpretaciju i različite druge aspekte koji ukazuju na razlikovnost. Razlog poradi kojeg se pisci često koriste zavičajni prostor, tj. prostor u kojem su odrasli u književnim djelima za djecu jest činjenica da se kroz književno stvaralaštvo za djecu, zapravo, vraćaju u svoje vlastito djetinjstvo i uspomene koje nose iz vlastitog odrastanja (Kos-Lajtman, 2011).

Pod utjecajem kulturno-povijesnih okolnosti i struja u Republici Hrvatskoj razvijeni su regionalni modeli dječje književnosti. Stručnjaci koji se bave hrvatskom dječjom književnošću prepoznaju slavonski i dalmatinski te istarsko-primorski, zagorsko-međimursko-podravski i lički model regije unutar dječje književnosti u Hrvatskoj. (Ivon i Vrcić-Mataija, 2019.) Dalmatinski književni diskurs obilježen je društvenim tematikama (međuljudski odnosi) u sklopu kojih se govori o sudbinama ljudi i međuljudskim odnosima bez obzira radi li se pozitivnoj ili negativnoj perspektivi. Društvena zbilja na dalmatinskom području najviše se tematizira u proznim diskursima. (Ivon i Vrcić-Mataija, 2019.)

Prozna ostvarenja na kontinentalnom dalmatinskom prostoru koja uključuju autobiografsku regionalnu poetiku dali su: Ramljak, Laća, Storić i Pulić. Njihova proza čitateljima predočava zavičajni mentalitet kontinentalne Dalmacije. (Pulić, 1994.) U svojim proznim ostvarenjima ovi književnici prikazuju neraskidivi odnos čovjeka i zavičaja kojem pripadaju. Tipičan prozni narativ u kontinentalnoj Dalmaciji uključuju putopise, romane i pripovijetke. (Hranjec, 2009.) Prozno stvaralaštvo koje se bavi zavičajnom tematikom na različite načine pristupa istoj. Zavičaj se povezuje sa zemljopisnim porijeklom, sigurnošću, emocionalnom pripadnošću, ishodištem i mjestom povratka. (Halačev, 2013.)

Ivon i Vrcić-Mataija (2019.) ističu da su poetičke odlike dalmatinskog modela sljedeće: patrijarhalni svjetonazor koji je prisutan na ontemskoj narativnoj razini, istaknuta tradicionalnost, generacijski sukob kao dio izražavanja poštovanja prema autoritetu, korespondencija sa svijetom usmeno-književnog što je dio regionalnog poetskog područja što ponajviše dolazi do izražaja u poslovičnom diskursu koji dovodi do stilske pripovjedne igrivosti te naglašen nacionalni, ali i ideološki element. Predmetno ukazuje na to da je proza na ovom području isključivo orijentirana na međuljudske odnose potaknute brojnim i različitim utjecajima, a među njima su: povijesni, kulturni, ekonomski i sl. Osim u prozi, društvene tematike se pojavljuju i u poeziji dalmatinskih pjesnika. Zavičajnim temama bave se Jakša Fimengo, Tonči Petrasov Marović, Mladen Bjažić, Dinko Škevin, Branko Čakarun i Aljoša Vuković. Ovi pjesnici, između ostalog, pišu dječju poeziju prikazujući viđenje djetinjstva nekada i danas (Ivon i Vrcić-Mataija, 2019).

Sljedeća poglavlja u diplomskom radu prikazuju književne tekstove koji pripadaju različitim žanrovima te su napravljena književno-teorijska interpretacija istih. Prikazani i interpretirani tekstovi zavičajni su i pripadaju području Sinja i Cetinske krajine.

8. SLIKOVNICA

Slikovnica je vrsta knjige namijenjena najmlađoj publici. Glavna karakteristika slikovnice su ilustracije koje prate tekst, a često imaju velik udio u prenošenju priče ili poruke. Slikovnica je nerijetko prva knjiga s kojom se dijete u djetinjstvu susreće te se time kroz navedeno uočava poseban periodički kod. Slikovnica je namijenjena najmlađoj djeci, odnosno ona je primjerena za djecu tijekom prvih godina njihovih života. U slikovnicama postoji interakcija između teksta i slike što znači da se međusobno nadopunjavaju što ukazuje na uvjetovan refleks koji se očituje na način da dijete sa slikom povezuje tekst što posljedično dovodi do memoriranja i reproduciranja teksta. U slikovnicama tekst i slika su ravnopravni jer djeca u najranijoj dobi svijet spoznaju kroz slike. Veza između teksta i slike je sinkretička bez obzira što tekst pripada temporalnom izrazu, a slika pripada spacijalnom izrazu. U slikovnici jednako važnu ulogu imaju tekstopisac i ilustrator. Ilustrator je u slikovnici interpretator riječi. (Hranjec, 2006.)

Slikovnice se najčešće definiraju na najosnovnijoj razini što znači da je slikovnica definirana vrlo općenito i nedorečeno. Jedna od takvih definicija je da je slikovnica knjiga par excellence, odnosno prva knjiga u djetetovom životu (Crnković i Težak, 2002). Slikovnica je vrlo osebujan materijal za čitanje i gledanje te je zato teško slikovnicu obuhvatiti definicijom. U dva se oblika komunikacije koristi svaka slikovnica: tekstualnim i slikovnim. Stvarnost je u slikovnici predočena jezičnim i likovnim mogućnostima te je navedeno predočeno na drugačiji način nego, primjerice, u sklopu ilustrirane knjige čiji je sadržaji isto slikovni i tekstualni. Slikovnicu čini cjelokupni dizajn koji povezuje sliku i tekst. Komercijalni je i proizvodni predmet. To je socijalni, povijesni i kulturni dokument koje djeteta izlaže posebnom iskustvu. U umjetničkom smislu slikovnica se odnosi na međuovisnost riječi i slike na istoj stranici. Podrazumijeva i dramu koja se povezuje s okretanjem stranice. (Hameršak i Zima.)

Osnovna je podjela slikovnica, s obzirom na namjenu, na poetske i edukativne (umjetnička i poučna). Postoje različiti kriteriji prema kojima se razvrstavaju slikovnice. Među njima je i tematika slikovnica. Majhut i Zalar (2008) ističu da tematika slikovnice može biti bilo što. Međutim, među najčešće teme uvrstavaju se priroda, svakodnevnica, igre, brojalice, fantastika, abecedni sadržaj i sl. Zavičajne slikovnice su slikovnice nastale u zavičaju i namijenjene su zavičaju. One su višestruko funkcionalne, odnosno edukativne su, odgojne i promiču zavičajnu baštinu djeci (Vrcić-Mataija i Troha, 2016).

Prema vrsti izdavača, slikovnice se mogu podijeliti na one koje izdaju izdavačke kuće i one koje izdaju muzeji (muzejske slikovnice). Muzejska slikovnica obuhvaća bogato ilustrirane muzejske publikacije. Njihova je svrha privući publiku, promocija različitih spomeničkih, povijesnih i umjetničkih sadržaja u svrhu širenja znanja o njima. Muzejska slikovnica uključuje vrlo složene publikacije. Pripovjedna slikovnica u užem značenju karakterizirana je diskursom dvostruknošću te razumijevanjem dvaju razgovora u posredovanje iste priče. To su i inventivne i hibridne knjižice koje imaju s tekstem složenu namjenu kako u prozi, tako i u stihu ili čak ne trebaju imati tekst. (Narančić Kovač, 2011)

Zalar (2014.) stvara otvorenu tipologiju muzejskih slikovnica te ih dijeli na biografske, edukativne, slovarice, popularno-znanstvene, one koje su promicatelji vrijednosti postava muzeja, slikovnice igrčke, slikovnice sastavljene od dječjih radova i one povezane s baštinom. Isto tako govori nam da su muzejske slikovnice najčešće povezane s nekim edukativnim sadržajima ili su vezane za neku određenu tematiku. Muzejske su slikovnice u korpusu muzejskog izdavaštva.

Majhut i Zalar (2008.) slikovnicu su podijelili prema strukturi izlaganja, sadržaju, obliku, sudjelovanju recipijenata i likovnoj tehnici. U kontekstu strukture slikovnice mogu biti narativne i tematske. Podjelu po obliku čine slikovnice pop-up, leporello, multimedijiska, slikovnica igrčka i nepoderive. Kod sudjelovanja recipijenta imamo slikovnice kod kojih je potrebno posredovanje roditelja i one sa kojima se dijete samostalno služi. Što se tiče likovnih tehnika slikovnice se dijele na: lutkarske slikovnice, slikovnice sa stvarnim dječjim crtežima i crtežima umjetnika, fotografske slikovnice, interaktivne slikovnice i strip slikovnice.

Slikovnice koje tematiziraju lokalitete Cetinske krajine detaljno ćemo analizirati u nastavku ovog diplomskog rada. Odabrane su zavičajne i muzejske slikovnice jer se predmetne slikovnice bave tematikama vezanima uz prostor, odnosno vezanima u Cetinsku krajinu. Slikovnicu *Sinjska alka* napisao je Nikola Pulić dok ju je ilustrirao Miljenko Romić. Izdana je 1994. godine u izdavačkoj kući Alfa. Autorice slikovnice *Liskan u božićnoj avanturi* su Daria Domazet, Anđela Vrca i Petar Radović. Slikovnicu je 2021. godine izdao Muzej Cetinske krajine iz Sinja. Premet interpretacije je i slikovnica *Tajna vilinskih suza* koju su napisale Daria Domazet i Anđela Vrca dok je ilustratorica u ovoj slikovnici Alira Hrabar Oremović. Slikovnica je objavljena 2019. godine u izdavaštvu Muzeja Cetinske krajine iz Sinja. Analizom je obuhvaćena i slikovnica izdana 2018. godine od Kulturnog društva Trilj pod nazivom *Tragom turskih tefera. Legendu o Nutjaku*, koja je isto predmet analize u nastavku, napisale su Ana Čaleta i Antonija Marasović te učenici 2.a razreda OŠ Trilj 2021. godine. (Muzej triljskog kraja,

2021.) Izdao ju je Muzej triljskog kraja. Ibrahim Agačević je napisao tekst u slikovnici *Priča o Gaju Laberiju*, a ilustrirao ju je Zoran Perdić Lukačević. Izdao ju je Muzej triljskog kraja iz Trilja 2012. godine.

8.1 *Sinjske zavičajne slikovnice*

8.1.1 Nikola Pulić⁸ i Miljenko Romić⁹: *Sinjska alka*

Sinjska alka slikovnica je koja prikazuje pohod Turaka na Sinj i obranu Sinjana. „Ne sluteći da će uzengija s Mehmed-pašina konja postati metom viteškog nadmetanja i simbolom junaštva sinjskih vitezova i čitava puka Cetinjskoga kraja, Juriša želi pokazati Vojvodi tko predvodi silnu tursku vojsku koja se približava bedemima sinjske tvrđave.“ (Pulić, 1994)

Pisana je standardnim književnim jezikom i u prozi. Donosi nam realističan prikaz turskih osvajanja preko planine Kamešnice, na Sinjsko polje pa sve do samog grada. Prema legendi Djevica Marija spasila je Sinj od Turaka, a u njezinu čast sve do današnjih dana trči se slavna viteška igra Sinjska alka. U slikovnici se radi o hrabrom dječaku Juriši i njegovim podvizima, koji je spasio dvije djevojčice iz Otoka - Milicu i Anđu. „Juriša se odlikova i plemenitošću. On spašava i vodi u tvrđavu dvije preživjele djevojčice iz Otoka.“ (Pulić, 1994)

Također, na samom kraju svojom hrabrošću žrtvuje i svoj život štiteći vojvodu od neprijateljskog koplja. Prostor na kojem se odvija radnja je Cetinska krajina, a vrijeme radnje je 18. stoljeće. To je realistična slikovnica edukativnog sadržaja. Slikovnica je pisana na četiri jezika i to na hrvatskom, španjolskom, njemačkom i engleskom.

Ilustracije u slikovnici na realističan način prikazuju tekst u slikovnici što znači da ilustracije u slikovnici nadopunjuju njezin tekstualni dio. Ilustrator Miljenko Romić tehnikom tempera i teksturama povezo je sliku i tekst slikovnice. Ilustracije nam omogućuju i

⁸ Nikola Pulić je hrvatski književnik koji je iza sebe ostavio opus sastavljen od pripovijetki, romana, filmskih i TV scenarija, drama i putopisa. Dao je značajan doprinos i hrvatskoj dječjoj književnosti. Njegova poznata djela na području dječje književnosti su: *Kormoran* i *Ključić oko vrata*. (<https://www.lektire.hr/autor/nikola-pulic/> pristupljeno 12. 1. 2024.)

⁹ Miljenko Romić je slikarstvo završio u Splitu. Bavi se likovnim uređenjem knjiga i monografija. (<https://hulu-split.hr/artisti/romic-miljenko/> pristupljeno 12. 1. 2024.)

raspoznavanje prema odorama sinjskih i turskih branitelja na temelju samih detalja koji su prikazani na njima.

8.1.2 Daria Domazet¹⁰, Anđela Vrca¹¹ i Petar Radović¹²: *Liskan u božićnoj avanturi*

Liskan je staroslavensko mitološko biće koje čuva šumu. U narodnoj predaji u sinjskom kraju Liskan je ime za Lješa (Paštar, 2021). Liskan se pojavljuje i u velebitskoj avanturi. Iste autorice i ilustrator objavili su 2023. godine slikovnicu pod nazivom *Liskan i Ljeljo u velebitskoj avanturi* (Ferata, 2023). Ideja za nastanak slikovnice o Liskanu proizlazi iz činjenice da Cetinska krajina ima pregršt šuma i zelenila te se na taj način povezal nešto što je djeci poznato (prirodni krajolik Cetinske krajine) s narodnom predajom (mit o Liskanu).

Liskan u božićnoj avanturi slikovnica je koja govori o mitološkom šumskom biću koje odluči napustiti svoju šumu i prijatelje. (Zalar, Balić-Šimrak i Rupčić, 2014.) Moglo bi se reći da je radoznalost razlog odlaska glavnog junaka u grad Sinj, odnosno želi otkriti što se to događa u adventsko vrijeme. Naglasak se u cijelom narativu slikovnice stavlja na zavičajne elemente koji su prikazani kroz prirodna obilježja Cetinske krajine (šume, vrsta drveća, bilje, stanovnike šume, polja), ključne znamenitosti Sinja (tvrđava, crkva, trg), način života ljudi (lov, bavljenje poljoprivredom, provođenje slobodnog vremena) te kroz božićne običaje u Sinju (paljenje adventskih svijeća, okupljanje, jaslice, okićena jelka, pjesma, blještavilo). Čitatelji se u slikovnici upoznaju s vrijednostima Cetinske krajine, ali i s emocionalnom povezanošću glavnog junaka sa svojim zavičajem (šumom).

Ilustrator Petar Radović likovnom tehnikom akvarel povezo je sam tekst slikovnice. Ilustracije u slikovnici upotpunjuju tekst tako što prikazuju samog Liskana, dolazak u grad Sinj na tvrđavu Kamičak, odlazak kod barba Ede na uštipke itd. te na taj način dopunjuju predodžbu čitatelja. To su ilustracije likovni vrlo vrijedne te ih karakterizira: stilska pročišćenost i jedinstvena kompozicija kojom dijete prolazi kroz radnju i na taj način mu se omogućuje vizualno istraživanje detalja. Ilustracije su prikazane realističkim stilom što znači da su objekti

¹⁰ Daria Domazet je profesorica povijesti i diplomirana arheologinja. Radi na mjestu ravnateljice Muzeja Cetinske krajine. (<https://sinjskarera.hr/daria-domazet-imenovana-ravnateljicom-muzeja-cetinske-krajine-sinj/> pristupljeno: 05. siječnja 2024.)

¹¹ Anđela Vrca je magistrica povijesti i magistra edukacije povijesti. Radi na radnom mjestu kustosice u Muzeju Cetinske krajine. (<https://www.mck-sinj.hr/index.php/hr-hr/kontakt> pristupljeno 05. siječnja 2024.)

¹² Petar Radović diplomirao je na Odsjeku za konzervaciju-restauraciju na Umjetničkoj akademiji u Splitu. Bavi se slikarstvom. (<https://www.galerija-antun-gojak.hr/2023/06/02/petar-radovic-izlaze-u-galeriji-gojak/> pristupljeno 05. siječnja 2024.)

i likovi precizno i uredno ilustrirani (Balić-Šimrak, 2011). Slikovnica je pisana standardnim književnim jezikom.

Slika 1. Ilustracija lika Liskana

(izvor: fotografija autorice, fotografirano 7.srpnja.2023.)

8.1.3 Daria Domazet, Anđela Vrca i Alira Hrabar Oremović¹³: *Tajna vilinskih suza*

U usmenoj predaji Cetinske krajine vile su često prisutne kao bića koja nastanjuju prirodu i imaju nadnaravne moći. One se javljaju kao dobročiniteljice koje su sklone pomagati u različitim nevoljama. Također, sklone su pomagati junacima, hrabrim ljudima, siromašnima i ranjenima, Također, bile su donositeljice vijesti o Turcima (Dragić, 2017). Vile se u Cetinskoj krajini često povezuju s vodom, šumama i planinama. Dio su kulturne baštine Cetinske krajine. One su personifikacija prirodnih sila i odraz ljudskih strahova i nada. Priče o vilama su zabavne i poučne te nas upoznaju s tradicijom i običajima Cetinske krajine.

¹³ Alira Hrabar Oremović diplomirala je na nastavničkom odjelu Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu. Bavi se ilustracijom i grafičkim dizajnom (<https://alira.design/o-meni-about-me> pristupljeno 10. siječnja 2024.)

Ova slikovnica temelji se na legendi o vilama. Svatko tko im se približi odvedu ga u pećinu i nestane. Sama radnja smještena je na izvoru rijeke Cetine. Na početku priče upoznajemo nesretno zaljubljenog mladića Matu. „Mate nije imao novca, a kad bi zapjevao rastjerao bi i ljude i životinje. U njegovim mislima Kata se činila potpuno nedostižna.“ (Vrca, Domazet i Hrabar Oremović, 2019: 4) Odlučio je vilama ukrasti čarobni češalj, misleći da će tako pridobiti Katu. Na samom izvoru ugledao je tri prelijepe vile kako plešu u svojim dugačkim haljinama. Mate je iskoristio trenutak nepažnje i posegnuo je za češljem. Vile su ga uhvatile, a on im je ispričao priču o svojoj neuzvratioj ljubavi. Mladić je pomazao Katine oči vilinskim suzama kako mu zapovjediše vile i izjavi joj ljubav. Nedugo nakon toga Kata i Mate su se vjenčali, a Mate će ostati vječno zahvalan svojim novim prijateljicama.

Slikovnica je na standardnom književnom jeziku, a pisana je u prozi. Tekst i slika se nadopunjuju. Ilustratorica Alira Hrabar Oremović svojim je apstraktnim stilom ilustracije kod čitatelja potaknula vizualizaciju tekstualnog dijela slikovnice. Apstraktni stil ilustriranja uključuje jednostavan i sažet pristup čija je odlika isticanje likovnih elemenata poput forme, boje i koncepta (Balić-Šimrak, 2011).

Slika 2. Slikovnica *Tajna vilinskih suza*

(izvor: fotografija autorice, fotografirano 7.srpnja.2023.)

8.2 *Kulturno društvo Trilj: Tragom turskih teftera*

Slikovnica *Tragom turskih teftera* proizašla je iz suradnje Osnovne škole Trilj, Područne škole Košute zajedno s predsjednikom međunarodnog udruženja osmanista. Slikovnicu su oslikali učenici od 2. do 6. razreda koristeći se tehnikom akrila na platnu. U njoj se spominje i

opisuje kaligrafija ili krasopis. Kaligrafi su se služili kurzivnim arapskim pismom, a u samoj njihovoj umjetnosti nastale su slike od slova takozvani kaligrami. Snaga Osmanskog Carstva u 16. i 17. stoljeću bila je na vrhuncu, a osnivač Carstva bio je Osman I. Gazi. U vremenu vladavine Sulejmana Veličanstvenog osvojena je Cetinska krajina. Slikovnica nam donosi i detaljan opis osmanskog konjanika. (Kulturno društvo Trilj, 2018) Jednako tako i jako bitnu za Osmanlije palaču Topkapi u kojoj su boravili osmanski sultani dugi niz godina kroz povijest. Neizostavna je Sinjska alka gdje se opisuje kako je utemeljena i kako alkari jašući na konju gađaju alku koja je obješena iznad trkališta. U čast obrane Sinjske tvrđave od turskih napada svake godine 15. kolovoza obilježava se taj dan. To je ujedno i blagdan Velike Gospe. U slikovnici je i oslikana Gospa Sinjska, a tekst nam govori o tome da su kao znak zahvalnosti Gospi, branitelji i franjevci dali izraditi zlatnu krunu. Tekst za ovu zavičajnu slikovnicu s povijesnom tematikom napisalo je Kulturno društvo Trilj.¹⁴

8.3 Učiteljice Ana Čaleta¹⁵ i Antonija Marasović¹⁶ i učenici 2.a razreda OŠ Trilj: *Legenda o Nutjaku*

Legenda o knezu Žarku (Nutjaku) Dražojević govori o čovjeku koji je imao neobična umijeća te je prilikom svakog dolaska u tvrđavu hranio svoje gavrane ugniježdene na kruništu tvrđave. Gavrani su pratili svaki knežev pokret i glasanjem su ukazivali neznance koji dolaze. Knez je neozlijeđen dolazio iz okružja te je pobjede slavio tako što je blagovao zajedno sa svojim gavranima. U Klisu ga je zatekao poziv Sinjana u pomoć. Nakon što se knez popeo na Mali Mosor dozivao je svoje gavrane, no umjesto gavrana pojavili su se janjičari. Bio je smrtno ranjen te je shvatio da je izdajica spriječio gavrane. Umirući prokune posadu tvrđave Nutjak. Kletva je stigla izdajnike.¹⁷ Prema legendi se i dalje vjeruje da na dan pogibije kneza Žarka dva gavrana dolaze s Mosora kako bi obletjeli utvrdu Nutjak i svojim glasanjem pozdravili svog gospodara.¹⁸

¹⁴ Slikovnica Tragom turskih teflera je hvalevrijedan prilog zavičajnoj nastavi.

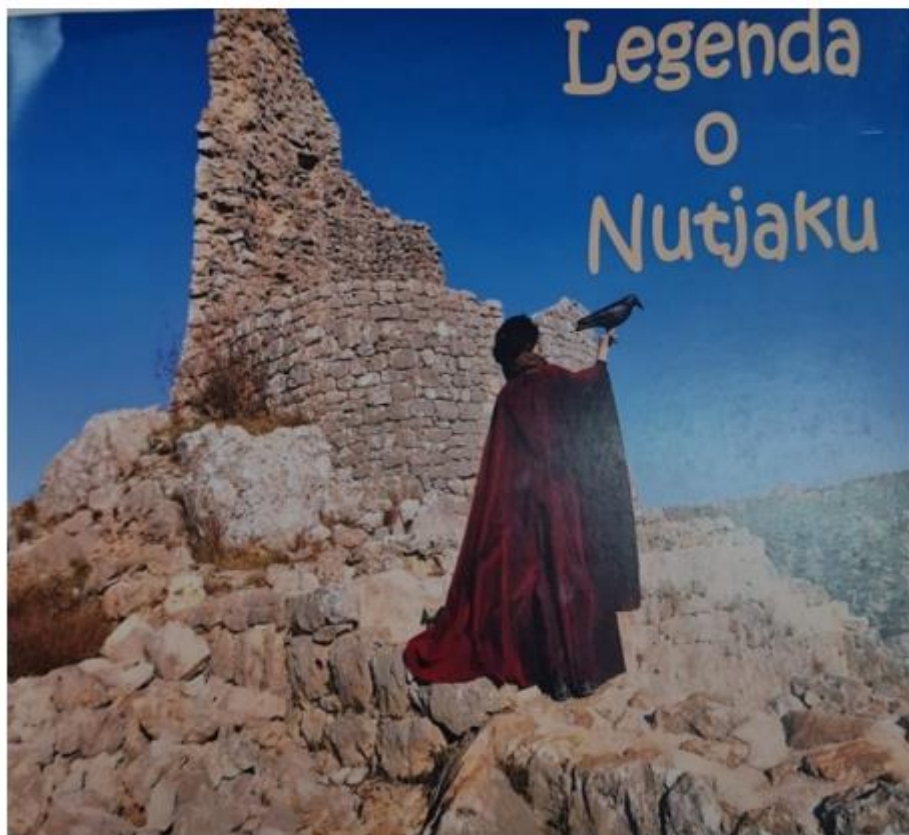
¹⁵ Ana Čaleta na Filozofskom fakultetu u Splitu je diplomirala te radi kao učiteljica u Osnovnoj školi Trilj (<https://library.foi.hr/lib/autor.php?B=1&H=&E=E1440KAT-%C5%A0KOLSKE%20KNJI%C5%BDNICE&A=0000022789> pristupljeno 11. 1. 2024.)

¹⁶ Antonija Marasović je učiteljica u Osnovnoj školi Trilj (<http://os-trilj.skole.hr/skola/djelatnici> pristupljeno 11. 1. 2024.)

¹⁷ <https://www.kulturni-turizam.com/hrv/sadrzaj/trilj/3060/opsirnije/> pristupljeno 10. 1. 2024.

¹⁸ <https://www.visittrilj.com/hr/trilj/jeste-li-znali/item/38-legende> pristupljeno 10.07.2023.

Ova slikovnica donosi nam prikaz legende o knezu Žarku Dražojeviću i gavranu. Žarko Dražojević bio je poljički knez, te se legenda o njegovoj smrti prenosi s koljena na koljeno. Opisuje se i način života seljana koji su živjeli uz rijeku Cetinu za vrijeme njegovog doba. Fotografije učenika koji su oživjeli povijesne likove nadopunjuju tekst slikovnice. Ilustracije su oslikane na kolaž papiru. Pisana je u stihovima. Vrijeme radnje je 16. stoljeće, a mjesto radnje utvrda Nutjak i rijeka Cetina. Od lokaliteta se još spominju i tvrđava Klis i planina Mali Mosor. „Slikovnica je temeljena na znanstvenim spoznajama o povijesti utvrde Nutjak te obogaćena i upotpunjena slavnom legendom.“ (Budić Leto, 2021: 21)¹⁹

Slika 3. Slikovnica Legenda o Nutjaku

(izvor: fotografija autorice, fotografirano 7.srpnja.2023.)

¹⁹ Legenda o Nutjaku je hvalevrijedan prilog zavičajnoj nastavi.

8.4 Ibrahim Agačević²⁰ i Zoran Perdić Lukačević²¹: Priča o Gaju Laberiju

Slikovnica *Priča o Gaju Laberiju* je slikovnica koja je pisana na dva jezika (hrvatskom i engleskom jeziku). Uz navedeno, u slikovnici se nalaze fragmenti na latinskom jeziku što je potaknuto s nadgrobni spomenikom na kojem se nalazi rimski dječak koji u rukama ima loptu. Govori o prijateljstvu među dva dječaka. Nakon što je mlađi dječak umro nakon teške bolesti te mu je potom stariji dječak podigao nadgrobni spomenik. Dječaci su bili po vjeri i plemenskoj pripadnosti različiti, no u ovoj slikovnici je upravo naglasak na povezivanju onih koji pripadaju različitim religijama i društvenim staležima, odnosno na mogućnosti njihovog uzdizanja iznad mržnje i osvetoljubivosti. Slikovnica govori o tome da se nadilaženje razlika događalo i u prošlosti. (Narančić Kovač, Zalar, 2015)

Ova zavičajna slikovnica tematizira međuljudske odnose te kroz priču povezuje prošlost i sadašnjost, odnosno govori o svestremenosti pojedinih tema kao što su prijateljstvo, odanost i igra. To je pripovjedna fikcionalna slikovnica koja kroz fiksijske likove govori o predmetnoj tematici. Fiktivni elementi u tekstu kroz muzejske spomenike koji su u ovoj slikovnici ilustrirani povezuju fikciju sa stvarnošću. Na taj se način čitatelj više nije siguran što je fiktivno, a što stvarno. To ukazuje, isto tako, na činjenicu da su ilustracije u ovoj slikovnici u funkciji brisanja granice između fikcije i stvarnosti (Agačević, 2012).

Što se tiče plemena Delmata²² nalazimo imena božice Thane²³ i Crnog nebeskog zmaja²⁴ što nam ukazuje na njihova vjerovanja. Također, imamo i pojmovnik riječi koji je ujedno i ilustriran. (Narančić Kovač, Zalar, 2015) Slikovnicu je ilustrirao Zoran Perdić Lukačević.

Pažnja djece se pobuđuje prikazivanjem igara i igračaka iz nekadašnjih vremena te ih se potiče da navedeno usporede s današnjim vremenom. Djecu tajanstveni nadgrobni spomenik, koji je ugrađen u poznatu zgradu, potiče da ga potraže. Spomenik je dio materijalne ostavštine

²⁰ Ibrahim Agačević je profesor francuskog jezika i književnosti. Također je etnolog i autor slikovnica. (https://issuu.com/gkmm/docs/slikovnica_mojeg_djetinjstva_-_e-ve_pristupljeno 15. 1. 2024.)

²¹ Zoran Perdić Lukačević rođen je u Splitu 1967. godine. Završio je srednju umjetničku školu, a potom i diplomirao na Filozofskom fakultetu u Splitu. Danas se bavi ilustracijom slikovnica i priča i radi kao profesor u osnovnoj školi. (https://issuu.com/gkmm/docs/bilten_splitski_ilustratori/13 pristupljeno 11.07.2023.)

²² Pleme Delmati počelo se formirati već u kasno željezno doba. Njihovo formiranje je započelo na obali između Krke i Neretve te je pleme bilo sačinjeno od različitih etničkih skupina (Morić, 2012).

²³ Božica Thana je bila božica šume i lova kod Ilira. Iliri su je nazivali i Šumska Majka (<https://mitologija-bosne.blogspot.com/2014/05/ilirska-mitologija-tana.html> pristupljeno 15. 1. 2024.)

²⁴ Crni nebeski zmaj se u ilirskim plemenima smatrao bogom zla, a vjerovanje u crnog nebeskog zmaja zaživjelo je sve do današnjih dana (<https://mitologija-bosne.blogspot.com/2013/10/crni-nebeski-zmaj.html> pristupljeno 16. 1. 2024.)

i povijesti te na taj način povezuje dijete današnjeg vremena s onim iz davnih vremena s istog prostora. Time se davna vremena čine manje nepoznatima, mističnima i dalekima. (Narančić Kovač, Zalar, 2015.)

9. BAJKA

Bajka se uvrštava među jednostavne prozne vrste. U bajkama su prisutna čudnovata pretvaranja, ponavljanja radnji, jedinstven stvarni i nadnaravni svijet, likovi koji su prepoznatljivi, sukobljavanje dobra i zla, nagrađivanje i kažnjavanje, uvjetovanje i kušnje, nagrade koje su odgođene, čarobni predmeti i čudnovate preobrazbe. (Pintarić, 2008.) Tijekom vremena ova je prozna književna vrsta evaluirala.

Možemo je podijeliti na klasičnu i modernu te na narodnu (usmenu) i umjetničku. Vrijeme je u bajci neodređeno, a radnja je pretežito smještena u nekoj šumi, na nekim oblacima ili su to skrivena i udaljena mjesta. Što se tiče likova u narodnim (usmenim) bajkama to su najčešće odrasli. Dijelimo ih na zbiljske (kralj, kraljica, pastiri, ribari...) i nadnaravne (vile, vještice, zmajevi, patuljci). (Pintarić, 2008.) Kada je riječ o suvremenim bajkama, likovi su više dječji. Bajke su strukturno određene te je njihova struktura jednostavna za prepoznati, a nemamo opisa prirode, a ni likova. (Crnković, Težak, 2002.)

Tematike bajke često uključuju otkrivanje nepoznatih krajeva, pustolovne elemente, suočavanje s tajanstvenim i izazovnim situacijama te prkošenje opasnim izazovima. Bajke često uključuju i stvaranje nečeg novog, odnosno izmišljanje nečeg što ranije nije postojalo. (Težak i Težak, 1997) Na taj način bajke povezuju mistične, realistične i mitske elemente u jedinstvenu cjelinu.

Modernu bajku je, prema mišljenju Dubravke Težak (2001), teško definirati i odrediti. Razlog tome je što se prilikom korištenja ovog termina treba pretpostaviti da je bajka evaluirala. U poetskom smislu najviše se promjene uočavaju na području prelaska na jednodimenzionalni svijet bajke. To znači da se bajka ne razvija na realističnoj i fantastičnoj dimenziji te se fantastični elementi (likovi, događaji) na neki način ignoriraju i nisu predmet interesa junaka u modernim bajkama.

Moderne bajke istovremeno povezuju stvarno i nestvarno, primjerice, likove te se među njima, kao protagonistima moderne bajke, ne povlači razlika (Pintarić, 2001). Stvarno i nestvarno u modernoj su bajci dio cjeline u kojoj nema potrebe za razdvajanjem i razlikovanjem. Modernu bajku, također, karakterizira izostanak polariziranja na dobro i zlo (Pintarić, 1999). Posljedično moderne bajke ne uključuju nagrade za dobre i kazne za zle, odnosno nerijetko u njima upravo navedeno izostane.

Bajka *Baka Jaka - prvi ekolog na svijetu* koja je dio knjige *Predikat ću ti nešto svoje* Sandre Vukušić i koju ćemo analizirati u nastavku rada primjer je moderne bajke koja tematizira aktualnu temu današnjice - brigu o okolišu. Druga bajka *Kestenka* autora Marijana Sikirice također je primjer moderne bajke, a smještena je u ovaj rad prema kriteriju rođenja autora.

9.1 *Sandra Vukušić²⁵ i Anita Jakelić-Bačić²⁶: Predikat ću ti nešto tvoje*

Razlog odabira knjige *Predikat ću ti nešto tvoje* jest što je autorica knjige Sandra Vukušić iz tematiziranog zavičaja (Cetinska krajina) i što je predmetni zavičaj prikazan u pojedinim bajkama. Knjiga za djecu *Predikat ću ti nešto tvoje* sadrži tri suvremene bajke, dramaturgije tih bajki, tj. igrokaze te Pitanja! Pitanja. Sam naslov knjige uvodi nas u tematiku, koja aktualizira jezično bogatstvo (predikati-pripovijedati) i folklorno nasljeđe (karakteristično pjevanje stanovništva Dalmatinske zagore- ojkavica) kroz suvremenu tematiku i probleme kao što su strah od škole, moralne vrijednosti, briga o prirodi.

Upozorava na pomalo zaboravljenu narodnu baštinu i pretkršćanska vjerovanja našeg naroda koja su stidljivo sačuvana do današnjih dana (*Baka Jaka, vile...*). Sve je to vješto upleteno u ovu knjigu i zorno prikazano ilustracijama. Prva bajka *Magarčić Šime prvašić* tematizira uvijek aktualni strah od nepoznatog, u ovom slučaju škole. Bajka je poticajna, ohrabrujuća i kao da želi pripremiti sve buduće prvašice za veliki dan.

Druga bajka *Baka Jaka-prvi ekolog na svijetu* tematizira brigu o prirodi. Upravo nju ćemo detaljnije analizirati zbog toga što se spominju poznati lokaliteti Cetinske krajine (određen je prostor u kojem se odvija radnja što nije tipično za bajku). Prikazan je sukob mosorskih vila i Bake Jake kada su vile odlučile otrovati izvor rijeke Cetine što je rezultiralo preobrazbom zle vještice Bake Jake u dobrodušnu staricu. „Priča o njima počela se zaplitati kad su vile odlučile otrovati izvor rijeke Cetine.“ (Vukušić, 2018:27). Okidač promjene je naravno ljubav, dječaka Mihovila prema majci koja je bila bolesna. Dječak je odlučio potražiti vile kako bi mu pomogle da mu majka ozdravi. Naišao je na vilu kojoj je kosa bila zapetljana u gustu

²⁵ Sandra Vukušić diplomirala je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu na Odsjeku za kroatistiku. Radi kao profesor hrvatskog jezika i književnosti. Piše pjesme i dijalektalne tekstove (<https://www.vecernji.hr/kultura/solni-cvijet-1632426> pristupljeno 20. 1. 2024.)

²⁶ Anita Jakelić-Bačić je diplomirala na Umjetničkoj akademiji Sveučilišta u Splitu. Aktivno se bavi slikarstvom (<https://www.facebook.com/anita.jakelicbacic/> pristupljeno 20. 1. 2024.)

krošnjju. „Dok je prolazio šumom, začuo je molećivi glas: `Mihovile, Mihovile otpleti mi kose. Mihovile u dubu sam.`“ (Vukušić, 2018:18).

Pomogavši vili, zauzvrat mu je ozdravila majku i dala stručak cvijeća ljepote. Cvijeće je odnio Baki Jaki, a ona se pod magijom vilinskog cvijeća pretvorila u dobru i lijepu staricu. Bježeći pred seljanima, jednoj je vili zapeo čarobni prah za grane i rasuo se po podu. „Vile su bježale, a jednoj vili zapela je vrećica za veliki orah. Iz nje je počeo ispadati čarobni prah...“ (Vukušić, 2018:18) Smatra se gdje je god pao vilinski prah i dalje raste vilinsko cvijeće, poznatije kao *cmilje*, *smilje*, vječni cvijet što označava besmrtnost. Baka Jaka pobjegla je u svoju čarobnu kolibu jer su ljudi krenuli masovno uništavati prirodu, a možda se i nekad opet vrati i osveti svima onima koji istu i uništavaju.

U bajci imamo pjesmu Babe Jake, opet napisane u formi ojkalice i u štokavsko-ikavskom dijalektu što doprinosi govornoj karakterizaciji glavnog lika.

„Dobro slušaj svitu Babu Jaku,

čuvaj drvo, vodu, travku svaku.

Ko prirodu ruši i ne čuva,

kuća će mu biti puna buva,

a ko sluša riči Babe Jake,

donit će mu život sriće svake.“

(Vukušić, 2018:19)

Na kraju bajke autorica ostavlja snažnu poruku upozorenja, aludirajući na ekološko i moralno osvještavanje.

Treća bajka *Dan i noć* mitološka je priča o nastanku svijeta. Tematizira strah od tame, noći ispričane kroz likove brata i sestre Dana i Noći. Ona je usmjerena prema svoj djeci koja se boje mraka i primarno ima za cilj otjerati im strah od njega. U klasičnom smislu, dan u bajci predstavlja svjetlo, dobrotu, mir, slobodu, dok noć predstavlja tamu, strah, neizvjesnost i

nelagodu. Iako se ova bajka tematski ne bavi predmetnim zavičajem, autorica ove bajke dolazi iz predmetnog zavičaja.²⁷

9.2 *Marijan Sikirica*²⁸: *Kestenka*

U bajci *Kestenka* glavna junakinja je mladi kesten. Kada je došla rana jesen, pala je na zemlju i ostala bez svoje bodljikave suknjice. „Kestenka jedna mala pala je na žuto kestenovo lišće.“ (Sikirica, 2018:52) Pokrila se žutim lišćem kako bi izbjegla neželjene poglede drugih kestena koji su i dalje visjeli na grani. Kestenko je pao nešto dalje, ali se uspio dokotrljati do nje. „Kestenko je pao daleko od nje, ali mu se posrećilo te se dokotrljao do Kestenke i tu ostao.“ (Sikirica, 2018:52) To je bila ljubav na prvi pogled. U rano jutro probudila ih je djevojčica Sara koja je prvo Kestenku stavila u svoju vrećicu, a zatim i Kestenka. Bez obzira na sve, bili su sretni što su i dalje jedno pokraj drugog.

Sara ih je odnijela u školu na sat likovnog. Zadatak im je bio ukrasiti kestene. Djevojčica je s velikom radošću ukrašavala našu Kestenku, dok su dječaci Kestenka. Djeca su im i nadjenula nova imena Vila Kestenka i Betmen Kestenko. Dobili su i mjesto na školskom ormaru, ali njima to ništa nije bilo bitno sve dok su jedno pokraj drugoga. „Djeca su dugo, dugo gledala u Vilu Kestenku i Betmena Kestenka kako su sretni i zadovoljni jedno pokraj drugoga.“ (Sikirica, 2018:52)

Kao što je karakteristično za svaku bajku, prostor i vrijeme i u ovoj bajci su neodređeni. Često vezano uz bajku je i ljubav na prvi pogled što imamo primjer i u ovoj bajci.²⁹ Prema kriteriju rođenja autora Marijana Sikirice³⁰, ova bajka pripada zavičajnoj zbirci dječje

²⁷ I na samom kraju imamo još jedan kreativno – inovativan dio Pitanja! Pitanja! u kojem autorica iznosi manje poznate riječi u obliku rimovanih zagonetki (njih ukupno devet). Na kraju su u zagradama ponuđeni i odgovori. Ovim postupkom djeca uče arhaične izraze, dijalektalne izraze, pojmove s kojima se više puno ne koristimo.

²⁸ Marijan Sikirica radio je na radnom mjestu učitelja u Osnovnoj školi Trilj. Bavio se i brojnim drugim aktivnostima među kojima je i književno stvaralaštvo (<https://www.ferata.hr/otvorenje-prve-samostalne-izlozbe-marijana-sikirice/> pristupljeno 15. 1. 2024.)

²⁹ <https://baza.ivaninakucabajke.hr/hr/o-bajkama/sto-je-bajka/> pristupljeno 14.07.2023

³⁰ Marijan Sikirica rođen je 9.listopada 1940. godine u selu nedaleko grada Trilja po imenu Jabuka. Osnovu školu pohađao je u Jabuci i u Sinju, a srednju školu u Splitu. Pedagošku akademiju završio je u Rijeci. Autor je brojnih stručnih radova kao i recenzent školskih udžbenika. Radio je kao učitelj u OŠ Trilj sve do svoje mirovine. (<https://sinjskarera.hr/odrzana-promocija-povijesnog-romana-katarina-nelipic-autora-marijana-sikirice/> pristupljeno 14.07.2023.)

književnosti. Pisana je standardnim književnim jezikom. Objavljena je u časopisu *Cetinska vrila*.³¹

³¹ *Cetinska vrila* su časopis koji izdaje Matica hrvatska u Sinju. U njemu se tematiziraju najbitniji događaji iz regije, održavajući vezu između stanovnika i kulturnog života. Možemo pronaći najvažnije događaje iz Sinja i okolice, ako i druge raznorazne teme. Glavni urednik je fra Mirko Marić.
(<https://www.matica.hr/ogranci/ogranak-matice-hrvatske-u-sinju/knjiga/cetinska-vrila-br-54-371/> pristupljeno 14.07.2023)

10. DJEČJE PRIČE

Projekt TRACE³² (engl. Traditional children's stories for a common future) uključuje tri narodne dječje priče Cetinske krajine. Priče je adaptirala Marija Šarac. Predmetne priče su: Crni ovan, Ni u kamen ni u drvo i Crvene stine. Prikazane priče temelje se na narodnim običajima, pojavama i bićima te zorno predočuju dječje narodne priče Cetinske krajine.

10.1 *Marija Šarac*³³: *Crni ovan*

Dječja priča *Crni ovan* napisana je u sklopu projekta TRACE. (Šarac, 2018.) To je kraća dječja priča. Glavni likovi su djeca (u ovoj bajci dječak Josip), dok su okruženja u priči realistična, kao primjer imamo rijeku Cetinu. Priča je napisana na ikavskom dijalektu.

To je adaptirana usmena priča koju je autorica prilagodila. Priča je bila dio usmene predaje te se prenosila na dijalektu, a Marija Šarac ju je prilagodila kako bi zadovoljila formu suvremene priče te ju je napisala na hrvatskom standardnom jeziku. Priča započinje realističnim prikazom Cetine.

U priči *Crni ovan* glavni protagonist je dječak Josip koji je pomalo nestašan. Glavni junak u ovoj priči je dijete i nije iz mitskih svjetova, već je dio stvarnog prostora što je element poetike moderne priče. Već se u uvodu radnja smješta na područje rijeke Cetine. Zbog svoje radoznalosti dječak je otišao na rijeku Cetinu u vrijeme kad se nije smjelo ići.

U dvanaest sati kad zazvoni crkva svi odlaze s Cetine, prekida se posao i ide se na ručak. Priča se bavi suvremenim životom i stvarnim situacijama što je, također, odličje modernih priče. Smatra se da je jako opasno ako se u to vrijeme upravo to ne učini, ali nitko nije znao razlog. Dječak Josip odlučio je da neće slijediti ta pravila. Naime, točno u dvanaest sati otišao je pravac na Cetinu. Na rijeci je ugledao velikog crnog ovna kako leži i svojim crnim očima kao noć

³² Projekt TRACE – projekt je usmjeren na upoznavanje osoba koje rade s djecom s tradicionalnim dječjim pričama, na nacionalnoj i međunarodnoj razini. Prilikom provedbe projekta organizirane su brojne radionice namijenjene učiteljima. Cilj im je bio na što bolji i kreativniji način potaknuti djecu na čitanje i kritičko mišljenje. Projektom je upravljala Nacionalna i sveučilišna knjižnica iz Zagreba. (http://www.trace-portal.eu/wp-content/uploads/2021/07/TRACE-HRV-OS-J-PUPACIC-2021-WEB_F.pdf pristupljeno 22.7.2023.)

³³ Marija Šarac radi kao učiteljica razredne nastave u Osnovnoj školi Josip Pupačić Omiš. Bavi se lokalnom usmenom književnosti. Bajke je objavila u sklopu projekta TRACE (http://www.trace-portal.eu/wp-content/uploads/2021/07/TRACE-HRV-OS-J-PUPACIC-2021-WEB_F.pdf pristupljeno 11. 1. 2024.)

opako ga je gledao. Ovaj element uvodi fiktivnost u predmetnu priču, no fikcijom se autorica ne bavi, već ju prikazuje na razini kao i realistične prikaze. Na temelju toga se, isto tako, ova priča uvrštava u moderne dječje priče. Josip se odmah sjetio priče da tko ugleda ovna u dvanaest sati ne smije izaći tri dana i tri noći iz kuće.

Sav u strahu brzo potrči do konja, zajaši ga i krene kući. Nije se okretao za sobom jer ako bi ga još jednom ugledao u oči ne bi preživio. Konj se do svoje štale nije zaustavljao, a Josipa njegov stric spasi s konja. Na samom kraju bajke, kako je i rečeno, dječak tri dana i noći nije izlazio iz kuće, a nakon toga kada bi zazvonilo dvanaest sati poštovao bi pravila.

„Spasijo je stric Josipa. Nije Josip izlazijo iz kuće tri dana i tri noći. Sluša je sve šta su mu rekli da mora. Zna je zašto, kad zazvoni podne triba sidit ispod zida u ladu, prikrstit se, ručat i odmorit i ne ić do vode.“³⁴

Iako ova priča donosi određenu poantu, u njoj nisu, kao u usmenim bajkama, likovi podijeljeni na dobre i zle te posljedično ni kraj priče ne završava s pozitivnim ishodom za jedne te negativnim ishodom za druge.

10.2 *Ni u drvo ni u kamen*

Ni u drvo ni u kamen je adaptirana usmena dječja priča koju je autorica prilagodila. Priča je bila dio usmene predaje te se prenosila na dijalektu, a Marija Šarac ju je prilagodila kako bi zadovoljila formu moderne priče te ju je napisala na hrvatskom standardnom jeziku. (Šarac, 2018)

Kao i u prethodnoj radnja i u ovoj dječjoj priči smještena je u selo oko rijeke Cetine. Na početku priče opisuje se ljubav između djevojčice i njezine bake. Često je sjedila sa bakom i njenim prijateljicama slušajući njihove priče. Kada je odrasla, baka je pazila na momke koji bi joj se svidjeli. Uvijek joj je govorila da je netko mora voljeti onakvom kakva ona zapravo jest.

Nakon nekog vremena, djevojka se udala za mladića iz sela. Kako je vrijeme prolazilo, baka je bila sve slabija i slabija. Kada je umrla, djevojci je ostavila sve što je imala. Svakim

³⁴ http://www.trace-portal.eu/wp-content/uploads/2021/07/TRACE-HRV-OS-J-PUPACIC-2021-WEB_F.pdf pristupljeno 22.7.2023.

danom djevojka je sve lošije i umornije izgledala. Jedne noći muž se probudio, a nje nije bilo u krevetu. Čekao je da dođe, ali je zaspao.

„Zabrinuo se njezin muž, ali bi nakon teška kopanja u polju i večere, čvrsto zaspao. Ipak, bilo mu je sve više sumnjivo kako njegova žena izgleda. Jednu noć je nemirno sanjao, pa se naglo probudio. Prenuo se od šoka. Njegova žena nije bila u krevetu. Htio ju je pričekati, ali je umoran opet zaspao. Kad se probudio, njegova žena je mirno spavala pored njega.“³⁵

Drugu noć čekao je da se dignu i odluči je slijediti. Žena se u kuhinji mazala crnilom od tave i izgovarala riječi:

„Ni u drvo ni u kamen

Već u Puju pod orije“³⁶

Izgovarajući te riječi, odjednom je nestala. Muž je isto to napravio, našao se u vrtlogu vjetra koji je udarao je sa svih strana. Prepoznao je mjesto na koje ga je odnijelo. Tu su se okupljale vješte žene kako su ih zvali ili vještice. Među njima ugledao je i svoju ženu. One su sjedile oko vatre na kojoj je bio kotao u kojeg bi bacale nešto, a dim bi bio sve jači. Smijale su se i pjevale tiho pjesme.

Muž je osjetio da ga dim iz kotla sve više i više manta, a pjesma umiruje pa je u jednom trenutku čak i zaspao. Kad se začuo zvuk pijetla, jedna po jedna pretvorile su se u vatrenu kuglu i nestale. Krenuo je i on svojoj kući pazeći da ga nitko iz sela ne vidi. Kum ga je ugledao i primio u svoju kuću, a on mu je ispričao što se dogodilo. Kada je došao kući, sve tave i bronzine je sakrio, a žena više nije bila vesela. U tom trenutku sjećanje na baku povezalo ju je s bakinim savjetima.

Priča je napisana standardnim književnim jezikom. U priči su isprepleteni realistični i fantastični likovi te time predmetna priča formom podsjeća na bajku. Likovi iz svakodnevice, primjerice, djevojčica, baka, muž, ovu priču povezuju s modernim pričama koje u realističkom okruženju povezuju mitske ili fantastične likove s onim iz „obične“ svakodnevice. Realan geografski prostor, u koji je smještena radnja priče, također, je karakterističan za modernu priču.

³⁵ http://www.trace-portal.eu/wp-content/uploads/2021/07/TRACE-HRV-OS-J-PUPACIC-2021-WEB_F.pdf pristupljeno 22.7.2023.

³⁶ http://www.trace-portal.eu/wp-content/uploads/2021/07/TRACE-HRV-OS-J-PUPACIC-2021-WEB_F.pdf pristupljeno 22.7.2023.

10.3 Crvene stine

Crvene stine je adaptirana usmena priča koju je autorica prilagodila. Priča je bila dio usmene predaje te se prenosila na dijalektu, a Marija Šarac ju je prilagodila kako bi zadovoljila formu moderne priče te ju je napisala na hrvatskom standardnom jeziku. (Šarac, 2018) Ovu priču karakteriziraju realistični opisi krajolika.

U priči *Crvene stine* glavna junakinja je neustrašiva djevojčica mala Mare. Od poznatih lokaliteta u priči se spominje planina Mosor i rijeka Cetina. Na dodiru dna planine Mosor i rijeke Cetine rijeka je mirnija, a stijene su crvene boje. U tim stijenama mnogo je pećina, a narod smatra da tu žive vile. Mala Mare bila je neustrašiva, ničeg se nije bojala, a svaki zadatak bi tako spretno odrađivala. Kada bi hodala s konjem uvijek je imala osjećaj da je netko gleda. Nakon što je Mare postala starija, napokon je mogla s ostalim djevojkama plesati u kolu. Dok bi pjevala, zvukovi bi se vraćali do nje nekom tihom pjesmom. Tihi šapat svugdje ju je pratio. Narod je imao sljedeći stav prema vilama: „Nije se narod bojao vila. U njih se samo ne treba dirati. One imaju svoje zakone koje običan čovjek i ne treba razumjeti. Samo ih poštovati.“³⁷

Jedne večeri Mara je ostala duže od svih na Cetini. Najednom je začula zvukove kopita kako idu prema njoj. Bile su to vile. Plesale su i pjevale u svojim bijelim dugim haljinama. Na nogama umjesto stopala imale su kopita. Tako je Mare cijelu noć ostala s njima pjevati i plesati. U ranu zoru otpratile su konja kući, a Maru povele sa sobom. Majka je ugledala konja kako mu je ispletana dugačka pletenica, odmah je znala da su Maru odvele vile. Sedam dana Mara je bila s vilama. Plesala, pjevala i veselila se zajedno s njima. Vile su joj rekle da će je vratiti kući, ali da ne smije nikome reći kako one žive, tko su zapravo i kako se dođe do njih do Crvenih stijena. Sedmi dan Mara se vratila kući, potrčala majci u zagrljaj sva mirna i sretna. Po selu se pričalo kako su je odnijele vile.

Priča je napisana, kao što je ranije navedeno, standardnim književnim jezikom. Također, imamo i simboliku broja sedam, primjer iz priče, sedam je dana djevojčica bila kod vila. Pojava fantastičnog i u ovoj priči, to su vile u svojim dugim bijelim haljinama, ali su im noge kopita³⁸. Kao i u prethodnoj priči realistično je okruženje s uplitanjem fantastičnog.

³⁷ http://www.trace-portal.eu/wp-content/uploads/2021/07/TRACE-HRV-OS-J-PUPACIC-2021-WEB_F.pdf pristupljeno 22.7.2023.

³⁸ Vile u usmenoj predaji Dalmatinske zagore često su imale magareće ili konjsko kopito ili kozji papak. Zlo su činile jedino prema onima koji su izdali tajnu o njihovim stopalima. U narodu se vjerovalo da su vile kopitom ili papkom mogle svladati prilaze svojim staništima koji su često bili teško pristupačni. (Dragić, 2017)

11.PREDAJE I LEGENDE SINJSKE I CETINSKE KRAJINE

11.1 *Predaje Sinjske i Cetinske krajine*

Predaja se odnosi na proces prenošenja informacija, znanja, običaja, vjerovanja, priča ili drugih elemenata iz jedne generacije na drugu. To je način na koji ljudi čuvaju, dijele i prenose svoju kulturnu baštinu, povijest i vrijednosti s jedne generacije na sljedeću. Predaja može uključivati usmeni prijenos informacija ili prenošenje putem prakse, običaja i rituala.

Profesor Dragić definirao je predaju u književnom smislu kao „Usmeno-književni žanr koji se temelji na vjerovanju u istinitost onoga o čemu se priča, bilo stvarnom vjerovanju, bilo onome koje još podupiru struktura i izraz teksta, ali ne više i zajednica u kojoj se priča pripovijeda“ (Dragić, 2007: 272)

U kontekstu usmene priče predaja ima vlastito specifično određenje žanra što uključuje primjerenu kompozicijsku, tematsku i stilsku strukturu. (Botica, 2013.) Kategorija vjerovanja jako je bitna kod predaje jer određena sredina, odnosno prostorna okolina vjeruje tim predajama te ih upravo to udaljuje od bajke i mita (u kojima nije naglasak na samom vjerovanju u narativ). U predajama je sve fokusirano na ono što je stvarno, prepoznatljivo i ovozemno, odnosno što je realno moguće. Ono što predaje čini specifičnim su vjera i povjerenje koje prenose svojim korisnicima. Što se tiče tematskog ustroja ispunjen je tajnovitošću, mitskim slojevima, pamćenjima i pojavama te je upravo zbog toga predaja je jako slična bajci. (Botica, 2013.)

Predaja kao vrsta usmenih priča odnosi se na način na koji se informacije, mitovi, legende, običaji i druge priče prenose usmenim putem s generacije na generaciju. Ovaj oblik usmenog prijenosa znanja i tradicija često je prisutan u različitim kulturama širom svijeta. Predaje su dinamične, oblikujući se i prilagođavajući tijekom vremena, ali zadržavajući osnovne elemente koji čine važan dio kulturne baštine.

Predaja se hrani mitskim sadržajima, često nejasnima, tajnovitima dalekog svijeta, silnom povezanošću demonološkoga – čiji sudionici znaju kako se uplesti u ljudski život; različitim nejasnim asocijacijama na povijesni život, stvarnim i fiktivnim događajima koji uključuju povijesne elemente, uvođenjem svakojakih likova (mitskih i povijesnih te kvazipovijesnih situacija), odgonetavanjem tajni u kontekstu zajednice i okoline u kojima ljudi djeluju u kontekstu svojih okolišnih specifičnosti. (Botica, 2013.)

Predaje iz Sinjske krajine bile su rijetko zapisivane i ograničene samo na anegdote i vjerske legende. Primjeri koji su zabilježeni uvršteni su u neka književna i kulturno-povijesna djela kako bi im se osigurala trajna postojanost. (Bošković Stulli, 1967). Najviše predaja zapisano je o vilama, vješticama i vukodlacima.

U usmenim predajama iz Sinjske krajine, koje su nastale prije značajnog utjecaja globalizacije, dolazi do ispreplitanja magijskih i religijskih elemenata na način koji je tipičan za patrijarhalne sredine koje nemaju razvijenu pismenost. To su sredine u kojima je crkveni utjecaj bio snažan i istovremeno je čvrsto urastao u stare pučke tradicije. Također, sami fratri i svećenici bili su dio puka i tek su bili malo više pismeni od samog puka. Svećenici su i sami bili podložni pučkim vjerovanjima. U svoje su rituale i molitve često uključivali magijske segmente (Bošković-Stulli, 1967).

Osim što se tematski usmene predaje Sinjskog kraja povezuju s religijom i magijom, one se povezuju i s prošlošću. Predaje koje govore o prošlim vremenima djeluju, bez obzira što uključuju i magijske elemente, nešto realističnije u odnosu na one koje su isključivo magijske i religijske tematike. Tematski se često vezuju uz borbe s Turcima (Bošković-Stulli, 1979) kao i uz zločine koje su počinili Osmanlije stanovnicima sinjskog kraja (Dragić, 2018). Brojne predaje govore i o obrani Sinja 1715. godine. Predaje o obrani Sinja 1715. govore kako je ta obrana bila čudesna (Dragić, 2016).

Analizirane predaje u ovom radu najviše govore o vilama koje su prema slavenskoj i hrvatskoj mitologiji smatrane bajkovitim ljepoticama. Uvijek su imale duge bijele haljine i dugu zlatnu počesljanu kosu. Neizostavan je bio i vijenac u glavi, mili glasić, vitkost i povrh svega ljepota. (Dragić, 2017). Ovo sve nam ukazuje na to koliko su zapravo vile imale prednost pored ostalih mitoloških bića.

Tri vile u Svilaji

Predaja *Tri vile u Svilaji* donosi nam priču o vilama koje su tražile ognjište za ugrijati se. Na planini Svilaji živio je čovjek koji se brinuo o stoci i obrađivao zemlju. Kada bi noć pala, odlazio bi na tavan spavati. Nakon nekog vremena začuo je kako netko ulazi dolje u kuću. Otišao je pogledati, a oko ognjišta je ugledao tri vile duge zlatne kose, kako pokušavaju upaliti vatru. Čovjek ih nije želio ometati te se vratio u svoj krevet. Vile su uspjele upaliti vatru i sjedeći

u tišini grijale su se oko nje. Kako je noć prolazila, vile su ugasile vatru i otišle kao da nikada nisu tu ni bile. Predaja je na štokavskom narječju i ikavskom dijalektu. (Dragić, 2017)

Tri vile u Svilaji ima tipične elemente predaje, a koji se odnose na povezivanje čovjekove svakodnevice s mističnim bićima i situacijama u kojima ta mistična bića dobivaju ljudske osobine. Usmena predaja djelomično je usmjerena i na isticanje pojedinca, a to isticanje može se postići i pričanjem o vlastitim neobičnim iskustvima. Ta iskustva još više dobivaju na pažnji ako su povezana s mistikom i nečim što je čovjeku nepoznato i samim time poprilično tajanstveno.

Curica i vila

Predaja *Curica i vila* opet započinje na planini Svilaji dok je djevojčica čuvala ovce i krave. Vidjela je ženu „lipog izgleda, obučena u svitlu haljinu, mlađa i duge kose. Imala je u svemu izgled čovika osim šta joj je jedna noga bila ka u magarca, a druga ljudska. Bila je to vila.“ (Dragić, 2016: 230) Vili se kosa zapetljala u kupinu, a zatim je curicu zamolila da joj pomogne uz uvjet da joj se niti jedna dlaka ne prekine. Ona je to uspjela napraviti, a kao nagradu vila joj je dala vrećicu punu zlatnika. Upozorila je da je ne smije otvarati sve dok ne dođe kući. Velika znatiželja je ipak prevladala i curica je u blizini kuće otvorila. U tom trenutku zlato se pretvorilo u ugljen. Djevojčica je prema pričama starijih ipak bila zadovoljna jer je vila nije pretvorila u svog slugu ili otela. Svećenici su bacili kletvu na vile da ne izlaze iz špilja i jama sve dok kletva ne prođe.

U narodnoj predaji vile su prikazivane kao one koje donose neko dobro ljudima. To se odnosi na ljude koji su vilama učinili neko dobro djelo ili su im u nečemu pomogli. Međutim, vile nerijetko daju i određeni zadatak ili zahtjev onome koga odluče nagraditi. Onaj tko taj zahtjev ne poštuje, gubi nagradu dobivenu od vile. Kao nadnaravna bića vile imaju posebne moći i sposobnosti.

Kao i prethodna i ova predaja je pisana na štokavskom narječju na ikavskom dijalektu. U narodnoj predaji Cetinske krajine predaja je prenošena na lokalnim dijalektima. Ova predaja također sadrži i neke elemente bajke kao npr. vile.

Duga

Sretna sudbina karakterizirala je narodne predaje iz Cetinske i Sinjske krajine. Poznati književnik iz ovog kraja Dinko Šimunović uvrstio ih je u svoju zbirku pripovijedaka. On je na jedan specifičan književno-umjetnički način iznio ovu predaju. (Sekulović, 2014)

Duga je narodna pripovijetka koja je izgrađena na motivu o djevojčici čija je želja bila postati dječakom. Ona uključuje narodno vjerovanje prema kojem se smatra da kada koja curica protrči ispod duge, postaje muško. U Sinjskoj krajini i danas je prisutno vjerovanje u ovu predaju. (Bošković-Stulli, 1967) Predaja *Duga* ima različite verzije. Jedna od tih verzija uključuje i vjerovanje da dječak može postati djevojčica prođe li ispod duge. (Bošković-Stulli, 1967)

Čobanin dobio jakost od vile

Predaju je zapisala Maja Bošković-Stulli u knjizi *Usmene pripovijetke i predaje*. Autorici je osobno kazivala ovu pripovijetku Ana Jerković. Kazivanje je Maja Bošković-Stulli snimala. Ova predaja govori o dječaku kojeg su čobani uvijek napadali jer je bio slabiji od njih. „To su bili vako čobani, išli za blagom, znate. Sad je bio jedan mali na koga su čobani uvik napadali, onda uvik uiti ga pa š njim u zemlju.“ (Bošković-Stulli, 1997:370)

Jednog dana poslali su ga po ovce, a on je pronašao vilu kako spava. Napravio joj je od granja hlad da se skloni od sunca. Vila mu je zauzvrat obećala jednu želju. Dječak je ispričao kako ga čobani tuku i kako stalno treba ići sam po ovce. Uputila ga tako vila da krene među čobane, a oni odmah krenuli na nj. Dječak je dobio toliku jakost da ih je sve potjerao od sebe. Zahvaljujući vili, dječak je bio pravi junak, a i čobani su ga prestali gnjaviti. (Bošković-Stulli, 1997.) „Vidite što mu je vila dala tute te jakosti, razumite, to je bila za njega spas, i on je bio junak tizi sviz ostalih.“ (Bošković-Stulli, 1997:370)

Predaja je zapisana na štokavskom narječju i kao sve prethodne ikavskim dijalektom. Ovdje također nalazimo elemente bajke vila koja ispunjava želju.

Ključan element ove predaje je vila i njezine posebne moći. Vile su u narodnim predajama prikazivane kao bića s ljudskim i nadnaravnim osobinama. One na svojevrsan način pomažu

slabima i ranjivima. Često tome (ispunjavanju želja) prethodi neka dobra gesta učinjena za vilu. Vile u narodnim predajama nagrađuju dobra djela.

Oženio se vilom

Maja Bošković-Stulli (1997.) zapisala je predaju *Oženio se vilom* koju joj je kazivala Ana Jurković te je istu Maja Bošković-Stulli snimila i kasnije zapisala. Predaja *Oženio se vilom* započinje oko bunara gdje su se svaki dan okupljale vile i čobani koji bi čuvali ovce u blizini. (Bošković-Stulli, 1997.)

Jedan mladić odlučio se sakriti oko bunara i promatrati gdje vile ostavljaju svoja krila. Ugledao je najljepšu vilu od svih i odlučio baš njoj ukrasti krila. Kad su vile primijetile mladića, brzo su se razbježale. Najljepša vila ostane s mladićem moleći ga da joj vrati krila. Ne osvrćući se na vilino zapomaganje da je pusti, mladić je odvede kući i oženio se njom. Nakon godinu dvije dobili su sina, a vila i dalje nije prestala pitati o svojim krilima. Jednoga dana mladić se smekšao i odluči joj dati ključ samo da ih vidi. Samo što je otvorila vrata od ormara uzme krila i pobjegne u planinu. Obećala je mladiću da će se brinuti za dijete, ali da nikako ne može biti njegova žena jer je ona vila iz planina. Predaja je pisana ikavskim dijalektom i na štokavskom narječju.

Predaje o vilama i njihovim odnosima s ljudima vilama daju osobine ljudi u većoj ili manjoj mjeri. Ova predaja ukazuje na to da su vile u mogućnosti izgubiti svoje moći i nadnaravne sposobnosti pod utjecajem određenih okolnosti (odvajanje od krila). No, s ponovnim povezivanjem s ključnim faktorom koji im daje nadnaravne sposobnosti, one ponovno dobivaju svoje nadnaravne moći, odnosno postaju vile.

11.2 Legende Sinjske i Cetinske krajine

Legenda je književni narativni oblik koji je vrlo sličan mitu. U najčišćem smislu opisuje život nekog čovjeka koji svojim stavom i ponašanjem predstavlja uzorak određenog tipa ponašanja. To znači da u tom kontekstu predstavlja određeni stav prema životnim vrijednostima. U prošlosti, odnosno u svojoj najranijoj pojavnosti legende su se pisale kako bi

opisale živote svetaca. (Solar, 1997.) O legendama kao o književnim vrstama se govori kada imamo opis ponašanja nekog pojedinca, a njihova je svrha da su uzor stanovitom načinu života. Tako imamo legende koje govore o životu svetaca, koje se bave obradom povijesnih likova, one iz nekršćanskih mitologija i kao zadnje one kojima se sudbina uzima kao primjer bogatog ljudskog iskustva i karaktera. (Solar,1997) Legenda je književna vrsta koja se često opisuje kao kratka pripovijest koja kombinira elemente stvarnosti i fantastike. Često uključuju nadnaravne ili čudnovate elemente. To mogu biti čarobni likovi, natprirodni događaji, ili čuda koja se događaju. Ovi elementi doprinose mističnom tonu priče.

„Ni autori, pričaoci, ni recipijenti, s obzirom na vjerovanje ili nevjerovanje, strah, kulturni odnos, bilo koji respekt...nemaju obzira prema priči, što legendi omogućuje da se ostvaruje kao osebujna i samostalna vrsta.“ (Botica,2013:449)

Likovi u legendama često imaju simboličko značenje. Mogu predstavljati određene vrline, mane ili arhetipske likove koji se pojavljuju u različitim kulturama. Mnoge legende su se prvotno prenosile usmeno, od generacije do generacije, prije nego što su zabilježene u pisanom obliku. Ovo usmeno prenošenje često dovodi do različitih varijacija iste legende.

Zapisivane legende Cetinske krajine nalaze se u djelima brojnih pisaca. Jedan od poznatih imena koji je zapisao legende je i naš Dinko Šimunović. (Bošković-Stulli, 1967) U ovom kraju legende su prenošene „s koljena na koljeno“, a izdvajaju se po tematskim obilježjima i ikavskim dijalektom. U to spada povijesna obrana grada Sinja ili pak legende o Gospi Sinjskoj. Najčešći lokaliteti koji se spominju u legendama su grad Sinj, rijeka Cetina, Cetinska krajina.

Najpoznatije povijesne legende iz ovog kraja su svakako: *Povijesna obrana grada Sinja, Legenda o Gospi Sinjskoj*. Jedna od verzija Legende o Gospi Sinjskoj prikazana je u nastavku:

„Na 26. srpnja 1715., pokušali su Turci zadobit Otok. Dva turska zapovidnika su in obećala da će ih skupa s njihovim imanjom dat otpravit u Livanjsko polje i da in neće učinit nikakoga zla. Otočani su in odgovorili da osin svoga života nemaju puno i da će se branit do zadnje kapi krvi. Sutrodan su poslani dve turske vojske. Jedna da udari na Otok a druga na okolicu. Stanovnici su se razbigli, a Cetina se napunila mrtvacima jer se dosta Turaka u njoj utopilo. Ali Turaka je bilo više nego Otočana pa kako su nasrnili, tako su sabljom posikli sve Otočane na koje su naišli, a žene i dicu zarobili. Spasilo se tridesetak ljudi koji su priplivali Cetinu. Među njima su bili jedni prezimena Kevo i jedni prezimena Kljajo, koji su sebi kasnije, jer su se spasili kad su priplivali Cetinu pridodali prezimenu još i Norac, pa su danas Norac – Kevo i Norac – Kljajo. Svi ostali su izginili, ali su zato i Turci skupo platili ovu pobjedu jer je poginilo 140 Otočana,

ali je Turaka poginilo tisuću. Selo su nakon toga zapalili, ali nisu odnili ništa. Čitava Cetinska krajina je bila u krvi, crnome dimu, lopuvluku sve do dana naše Gospe Sinjske 15. kolovoza kad je turska vojska sramotno napuštala našu krajinu i priko Prologa utekla u Bosnu.“ (Dragić, 2016:164-165).

Legenda o Čudotvornoj Gospi Sinjskoj ne pripada u dječju književnost, ali je uvrštena u ovaj rad jer se veže uz ovaj kraj i zbog njezine velike prepoznatljivosti. To je zapravo legenda o čudesnoj obrani Sinja koja se dogodila u kolovozu 1715. godine. Turski vezir Damad Ali-paša objavio je rat Mlečanima, a ujedno i to da Turci planiraju prvo napasti Sinj. Grad je trebalo što bolje osigurati kako bi bio spreman za turski napad. Sinjani i sedam svećenika zatvorili su grad, a svećenici su Gospinu sliku odnijeli u sinjsku tvrđavu. 8.kolovoza 1715. godine šezdeset tisuća neprijateljskih vojnika udara na grad, dok je u gradu bilo sedamsto ljudi. Turci su četiri dana napadali grad, a Sinjani su se junački opirali od turskih ruku. Najveći napad Turaka dogodio se 14.kolovoza, a tada se upravo dogodilo čudo koje će postati legendom. Turci su se prepali i krenuli bježati preko rijeke Cetine. U noći između 14. i 15. kolovoza uoči blagdana Velike Gospe, bosanski paša Mehmed-paša Čelić povlači svoju vojsku i odlazi u Livno. Za vrijeme turskog napada vjernici su se svakodnevno molili pred Gospinom slikom i zato se vjeruje da je Gospa Sinjska bila upletena u čudesnu obranu Sinja od Turaka. (Marković, 1898.)

Danas je ova legenda dio identiteta cijele Cetinske krajine i svih Sinjana te se i dalje vjerno prenosi s jedne na drugu generaciju. Ova je legenda inspirirala brojne autore koji su je obradili u različitim umjetničkim i književnim oblicima.

Profesor Dragić je u djelu *Legende i svjedočanstva o Čudotvornoj slici Gospe Sinjske* interpretirao je 25 suvremenih legendi koje su povezane s milošću Gospe Sinjske. Legenda o izgradnji crkve također se i dalje prenosi „s koljena na koljena“, a glasi ovako:

„A kad su Sinjani tek donili iz Rame Gospu, oni bi je odnili u tvrđavu u crkvicu, a ona stalno bižala doli ispod Kamička u niku kupinicu. Oni je onda vrata, a ona ti opet u kupinicu. I tako stalno ona bižala. A fratri onda nisu imali šta drugo već sagrađe crkvu tuten di je bila ta kupinica. I tako je nastala naša crkva.“ (Dragić, 2016:164)

U ovoj legendi kupina kao simbol u kršćanstvu predstavlja čistoću. (Badurina, 1990.)

Također imamo još i *legendu o knezu Žarku Dražojeviću i gavranu* koja je analizirana u poglavlju o slikovnicama jer je obrađena u slikovnici.

Sveti Jure bio je podrijetlom iz plemićke obitelji. Nakon što mu je umro otac postao je vojnik u Palestini. U kratkom je vremenu postao zapovjednikom bojišta. Kao kršćanin došao je u sukob s komandama u vojsci. Usprotivio caru Dioklecijanu koji je namjeravao uništiti kršćane. Javno je branio kršćane i tražio je od cara da promijeni svoju odluku o uništenju kršćana. Nakon što nije prihvatio carev molbu da se odrekne kršćanstva, ubijen je mučeničkom smrću (Dragić, 2016).

Legenda o sv. Juri i ognjenom zmaju jedna je od poznatijih legenda iz ovih prostora. Sv. Jure ubio je zmaja, a nakon toga svojim mačem ga je raskomadao. Dijelove je razbacao po cijeloj Cetinskoj krajini. Zmajev rep pao je u selo Glavice i prema priči toliko je smrdio da su taj dio stanovnici nazvali Smradovo. Danas se govori da je to najplodnija zemlja u cijeloj Cetinskoj krajini. (Škrobonja, 2004.) U ovoj legendi javlja se biblijski element, odnosno lik sv. Jure i zmaj koji je fantastičan lik. Lik sv. Jure predstavlja dobro, dok je zmaj ovdje simbol zla.

Hrvoje Hitrec (2012.) u svojoj knjizi *Hrvatske legende* piše legendu *Anka Neretljanka* o tragičnom završetku nesretne ljubavi. Poznati lokalitet koji se spominje je rijeka Cetina. Legenda nam govori o nesretnoj sudbini kneza Radomira, a zatim mu i djevojke Anke. Anka je doznajući za Radomirovu smrt bacila se u ponor. Povijesne osobe koje se spominju su knez Radomir i knez Višeslav. Također, u svojoj knjizi uvrstio je i legendu o Gospi Sinjskoj.

12. ZAKLJUČAK

Hrvatska dječja književnost obuhvaća širok spektar književnih djela namijenjenih djeci, a uključuje slikovnice, priče, basne, romane i pjesme. Ova književnost često ima specifičan kulturni i jezični kontekst koji odražava hrvatsku tradiciju, običaje i vrijednosti. Zavičajna književnost za djecu odnosi se na književna djela koja istražuju teme, priče i atmosferu povezane s određenim zavičajem ili regijom. Ova vrsta književnosti ima za cilj približiti djeci lokalnu kulturu, tradiciju, običaje te razvijati ljubav prema vlastitom zavičaju.

Dječja književnost u Sinjskoj i Cetinjskoj krajini vrlo je bogata i raznolika. Uključuje različite prozne žanrove te poeziju. Cilj ovog rada je bio prikazati pojedine žanrove prozne zavičajne književnosti Sinja i Cetinske krajine. Sinjska i Cetinska krajina imaju bogatu tradiciju dječje književnosti koja se proteže stoljećima. Ove regije Hrvatske poznate su po svojim jedinstvenim pričama, legendama i bajkama koje su se prenosile s generacije na generaciju, a mnoge od njih su sada zapisane i objavljene kao dječje knjige. Rad prikazuje najpoznatija prozna ostvarenja (bez pripovijesti i romana) za djecu nastala u Sinjskoj i Cetinjskoj krajini. U radu su analizirana autorska djela i narodna književnost namijenjena djeci.

Kriteriji za odabir bili su tematiziranje prostora i rođenje autora. Zavičajna književnost može se razmatrati u kontekstu tematiziranja prostora, odnosno određenog zavičaja kao i u kontekstu područja iz kojeg dolazi određeni autor te utjecaj tog prostora na njegovo književno stvaralaštvo.

Dječja zavičajna književnost koju su napisali autori koji dolaze iz Sinjske i Cetinske krajine ili koju su napisali autori koji u svojim književnim djelima obrađuju Sinjsku i Cetinsku krajinu različite je tematike (povijesne ličnosti, legende, predaje, bajke i dr. povezane s Sinjskom i Cetinskom krajinom). Analizirani prozni opus ukazuje na to da se predmetna književna djela bave predajama, ljudima, običajima, vjerovanjima, svakodnevicom, mitskim bićima, značajnim događajima i povijesnim osobama Sinjske i Cetinske krajine. Česti element u analiziranim proznim ostvarenjima je i opis krajolika koji je vrlo živopisan i često uključuje emocionalnu povezanost autora proznog djela sa zavičajem o kojem piše.

Dječja zavičajna književnost Sinja i Cetinske krajine značajna je i u jezičnom smislu. Ona djecu već od najranije dobi upoznaje sa zavičajnim jezičnim idiomom te na taj način djeci predočava zavičajni jezik, njegove karakteristike, specifičnosti i ključna obilježja, a koja su dio identiteta zavičaja i pojedinaca koji su dio tog zavičaja. Jezik ima važnu ulogu u zavičajnoj

dječjoj književnosti jer se kroz zavičajni jezik djeca mogu povezati sa prošlošću i sadašnjošću svojeg zavičajnog idioma te spoznati njegovu vrijednost.

Dječja književnost Sinjske i Cetinske krajine ima važnu ulogu u očuvanju i promociji kulturne baštine Sinja i Cetinske krajine. Ona pruža djeci zabavnu i edukativnu književnu građu, stimulira maštu, razvija osjećaj za jezik i upoznaje ih s tradicionalnim vrijednostima, običajima, kulturom i načinom života njihove regije.

LITERATURA

Istraživački korpus:

1. Agačević, I (2012). *Priča o Gaju Laberiju*. Trilj: Muzej triljskog kraja
2. Bošković-Stulli, M (1967). Narodne pripovijetke i predaje Sinjske krajine. *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, 5-6(1), 303-327.
3. Bošković-Stulli, M. (1997). *Usmene pripovijetke i predaje*. Zagreb: Matica hrvatska.
4. Kulturno društvo Trilj (2018). *Tragom turskih teftera*, Trilj: Kulturno društvo Trilj
5. Muzej triljskog kraja (2021). *Legenda o Žarku i Nutjaku*. Trilj: Muzej triljskog kraja
6. Pulić, N (1994). *Sinjska alka*. Zagreb: Alfa,
7. Sikirica, M (2018). Kestenka. *Cetinska vrila*, 16(1), 52
8. Šarac, M (2018). Crni ovan. U: Deur, D, Fistanić, M, Klarić, B: *Erasmus projekt Trace „Traditional children’s stories for a common future“*. Omiš: OŠ Josip Pupačić. http://www.trace-portal.eu/wp-content/uploads/2021/07/TRACE-HRV-OS-J-PUPACIC-2021-WEB_F.pdf (pristupljeno 22.07.2023)
9. Šarac, M (2018). Crvene stine. U: Deur, D, Fistanić, M, Klarić, B: *Erasmus projekt Trace „Traditional children’s stories for a common future“*. Omiš: OŠ Josip Pupačić. http://www.trace-portal.eu/wp-content/uploads/2021/07/TRACE-HRV-OS-J-PUPACIC-2021-WEB_F.pdf (pristupljeno 22.07.2023)
10. Šarac, M (2018). Ni u drvo, ni u kamen. U: Deur, D, Fistanić, M, Klarić, B: *Erasmus projekt Trace „Traditional children’s stories for a common future“*. Omiš: OŠ Josip Pupačić. http://www.trace-portal.eu/wp-content/uploads/2021/07/TRACE-HRV-OS-J-PUPACIC-2021-WEB_F.pdf (pristupljeno 22.07.2023)
11. Vrca, A, Domazet, D (2021). *Liskan u Božićnoj avanturi*. Sinj: Muzej Cetinske krajine.
12. Vrca, A, Domazet, D (2019). *Tajna vilinskih suza*. Sinj: Muzej Cetinske krajine
13. Vukušić, S (2018) *Predikat ću ti nešto svoje*. Dugopolje: Slobodna Dal

Literatura:

1. Badurina, A (1990). *Leksikon ikonografije, liturgije i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
2. Balić-Šimrak, . (2011). Likovni aspekti ilustracije u dječjim knjigama i slikovnicama. *Dijete, vrtić, obitelj*, 17(66), 10-12.
3. Bežen, A (2005). Zavičaj i zavičajnost u znanosti i obrazovanju. *Školski vjesnik*, 54(3-4), 183-194.
4. Botica, S (2013) *Povijest hrvatske usmene književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
5. Brešić, V (2004). *Slavonska književnost i novi regionalizam*. Osijek: Ogranak Matice hrvatske u Osijeku.
6. Bošković-Stulli, M (1979). Uz "Legende istorinske" Nikole Sikirice. *Narodna umjetnost : hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, 16(1), 168-172.
7. Crnković, M, Težak, D (2002). *Povijest hrvatske dječje književnosti od početaka do 1955. g.* Zagreb: Znanje.
8. Dragić, M (2007). *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu.
9. Dragić, M (2018). *Povijesne i etiološke predaje iz Otoka Sinjskoga*. U: Rudan, E, Nikolić, D, Tomašić, J. *Tragovi tradicije, znakovi kulture*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
10. Dragić, M (2017). Vile u tradicijskim pričama šibenskoga zaleđa, *Suvremena pitanja, časopis za prosvjetu i kulturu*, 8(25), 132-151.
11. Dragić, M (2016). Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske. *Croatica et Slavica Iadertina*, 12 (1), 153-177.
12. Grahovac-Pražić, V, Vrcić-Mataija S. (2012). *Tragom ličke zavičajnosti*. Gospić: Državni arhiv u Gospiću.
13. Hameršak, M, Zima, D (2015). *Uvod u dječju književnost*. Zagreb: Leykam international d.o.o.
14. Halačev, S (2013) Zavičajni priručnici za učenike – put od zavičajnih do nacionalnih vrijednosti. U: Ribičić, G, Mihanović, V. *3. okrugli stol o zavičajnosti u knjigama za djecu i mlade: Baština Splitsko-dalmatinske županije u knjigama za djecu i mlade*. Split: Gradska knjižnica Marka Marulića.
15. Hitrec, H (2012). *Hrvatske legende*. Zagreb: Školska knjiga.
16. Hranjec, S (2006). *Pregled hrvatske dječje književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
17. Hranjec, S (2009) *Ogledi o dječjoj književnosti*. Zagreb: Alfa.

18. Ivon, K, Vrcić-Mataija, S (2019). Regionalni poetski modeli i suvremeni kanon hrvatske dječje književnosti. *Croatica et Slavica Iadertina*, 15(1), 209.-234.
19. Kos-Lajtman, A (2011). *Autobiografski diskurs djetinjstva*. Zagreb: Naklada Ljevak.
20. Majhut, B, Zalar, D (2008). *Slikovnica*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
21. Marković, I (1898). *Sinj i njegovo slavlje*. Zagreb: Dionička tiskara.
22. Marušić, M (2012). Tri zamke splitske zavičajnosti. U: Ribičić, G, Mihanović, V. *I. i 2. okrugli stol: Zavičajnost u knjigama za djecu i mlade*. Split: Gradska knjižnica Marka Marulića.
23. Morić, I (2012). Običaji Delmata. *Rostra: Časopis studenata povijesti Sveučilišta u Zadru*, 5(5), 55-78.
24. Narančić Kovač, S (2011). *Jedna priča i dva pripovjedača: pripovjedne perspektive u dvojnome diskursu suvremene slikovnice*. (Doktorska disertacija). Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
25. Narančić Kovač, S, Zalar, D (2015). Intertekstualnost muzejske slikovnice. U: Gruić, I. *Istraživanje paradigme djetinjstva, odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
26. Pintarić, A (2001). Hrvatska bajka na kraju tisućljeća – posljednjih deset godina. U: *Zbornik radova znanstvenog skupa Zlatni danci 3 – Bajke od davnina pa do naših dana*. Osijek: Matica Hrvatska.
27. Pintarić, A (1999). *Bajke: pregled i interpretacije*. Osijek: Matica hrvatska Osijek.
28. Pintarić, A (2008). *Umjetničke bajke: teorija, pregled i interpretacije*. Osijek: Sveučilište "Josipa Jurja Strossmayera", Filozofski fakultet.
29. Sekulović, I (2014). *Hrvatska tradicijska kultura i književnost u Sinjskoj krajini*. (Diplomski rad). Split: Filozofski fakultet.
30. Solar, M (1997). *Teorija književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
31. Težak, D (2001). *Bajke – antologija*. Zagreb: Divič.
32. Težak, D, Težak, S, (1997). *Interpretacija bajke*. Zagreb: Divič.
33. Vrcić-Mataija, S, Troha, J, (2016). Zavičajnost u hrvatskoj dječjoj književnosti. *Magistra Iadertina*, 11(1), 131.-150.
34. Vrgoč, M (2009) *Pregled povijesti grada Sinja*, Sinj: Ogranak Matice Hrvatske.
35. Zalar, D, Balić-Šimrak, A, Rupčić, S (2014). *Izlet u muzej na mala vrata – prema teoriji slikovnice*. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

36. Zalar, D (2014). Hrvatska muzejska slikovnica kao čuvar baštine. U Zalar, D, Balić Šimrak, A, Rupčić, S. *Izlet u muzej na mala vrata: prema teoriji slikovnice*. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Internetski izvori:

1. <https://sinjskarera.hr/daria-domazet-imenovana-ravnateljicom-muzeja-cetinske-krajine-sinj/> (pristupljeno: 05. siječnja 2024.)
2. <https://www.mck-sinj.hr/index.php/hr-hr/kontakt> (pristupljeno: 05. siječnja 2024.)
3. <https://www.galerija-antun-gojak.hr/2023/06/02/petar-radovic-izlaze-u-galeriji-gojak/> (pristupljeno 05. siječnja 2024.)
4. <https://library.foi.hr/lib/autor.php?B=1&H=&E=E1440KAT-%C5%A0KOLSKE%20KNJI%C5%BDNICE&A=0000022789> (pristupljeno 14. srpnja 2023)
5. <http://os-trilj.skole.hr/skola/djelatnici> (pristupljeno 13. srpnja 2023)
6. <https://www.kulturni-turizam.com/hrv/sadrzaj/trilj/3060/opsirnije/> (pristupljeno 03. siječnja 2024)
7. <https://www.lektire.hr/autor/nikola-pulic/> (pristupljeno 12. siječnja 2024)
8. <https://hulu-split.hr/artisti/romic-miljenko/> (pristupljeno 12. siječnja 2024)
9. [file:///C:/Users/ACER/Downloads/759011.NarancicKovac_Zalar_Intertekstualnost_muzejske_slik_2015%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/ACER/Downloads/759011.NarancicKovac_Zalar_Intertekstualnost_muzejske_slik_2015%20(1).pdf) (pristupljeno 05. siječnja 2024)
10. https://issuu.com/gkmm/docs/slikovnica_mojeg_djetinjstva_-_e-ve (pristupljeno 24. kolovoza 2024)
11. <https://mitologija-bosne.blogspot.com/2014/05/ilirska-mitologija-tana.html> (pristupljeno 06. siječnja 2024)
12. <https://www.ferata.hr/otvorenje-prve-samostalne-izlozbe-marijana-sikirice/> (pristupljeno 07. siječnja 2024)
13. <https://hrcak.srce.hr/file/59654> (pristupljeno 22. kolovoza 2023)
14. [362346 \(srce.hr\)](https://www.srce.hr/362346) (pristupljeno 17. srpnja 2023)
15. [197791922.pdf \(core.ac.uk\)](https://www.core.ac.uk/doi/pdf/10.1017/9781107319222) (pristupljeno 05. srpnja 2023)

16. file:///C:/Users/ACER/Downloads/009_Tekstovi-Predaje.pdf (pristupljeno 22. srpnja 2023)
17. http://www.trace-portal.eu/wp-content/uploads/2021/07/TRACE-HRV-OS-J-PUPACIC-2021-WEB_F.pdf (pristupljeno 22. srpnja 2023)
18. <https://hrcak.srce.hr/file/122512> (pristupljeno 24. srpnja 2023)
19. <http://www.sinj.hr/wp-content/uploads/2018/03/Strategija-razvoja-grada-Sinja-za-razdoblje-2015.-2020.-godina.pdf> (pristupljeno 03. srpnja 2023.)
20. <https://www.visitsinj.hr/hr/vodic/sinj/povijest> (pristupljeno 20. svibnja 2023.)
21. <https://www.ferata.hr/predstavljanje-bajke-liskan-i-ljeljo-u-velebitskoj-avanturi-u-muzeju-cetinske-krajine/> (pristupljeno 14. siječnja 2024.)
22. <https://slobodnadalmacija.hr/kultura/knjizevnost/spustio-se-liskan-u-sinj-a-onda-se-zacudio-sto-se-to-dogada-i-sto-je-bilo-dalje-odgovor-je-u-koricama-knjige-darije-domazet-i-andele-vrca-1152197> (pristupljeno 17. siječnja 2024.)
23. <https://www.vecernji.hr/kultura/solni-cvijet-1632426> (pristupljeno 17. siječnja 2024.)
24. <https://www.facebook.com/anita.jakelicbacic/> (pristupljeno 20. siječnja 2024.)

Popis slika

Slika 1. Ilustracija lika Liskana	17
Slika 2. Slikovnica Tajna vilinih suza	18
Slika 3. Slikovnica Legenda o Nutjaku	20